Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 20 (12410) 1984 чылдың январь 24, вторник. 1925 чылда үндезилеттинген. Өртээ 3 көп.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

ХАРЬКОВ. Украинаның Эртемнер академиязының чавыс температуралар талазы-биле физика-техника институдунуң эртемденнериниң ажылдап кылган технологиязын ёзугаар соок күжү-биле кургаткан чимистер болгаш каттар бодунуң **амданын, чаагай чыдын болгаш өңүн** ышкынмас боор турар. Консервалаарының өске методтарындан бир янзы ук технология барык бүгү витаминнерни болгаш чемгир бүдүмелдерни камгалап алыр арганы берип турар. Ындыг «кургаг консерваларны» элээн каш чыл дургузунда чогумчалыг газка соодуушкун чокка шыгжап болур.

НОВОСИБИРСК. Сибирьниң литературлуг чуруунга база бир чаа адрес —Новосибирск областың соңгу чүгүнде Бергуль суур **немешкен.** Ында П. Бажовтуң бажың-музейин ажыткан. Документилер, номнар, фотографиялар, чуруктар «Чиңгир ногаан хааржакчыгаштың» авторунуң Сибирьге чурттап турган үезин чугаалап турар. Ынчан, 1919 чылда, П. Бажов тус черниң школазынга башкылап турган болгаш чажыт ажыл чорудуп, Колчакка удур тараачыннарның тура халыышкынын белеткеп турган. Бажың-музейге экспонаттарны көдээниң чурт шинчилекчилери чыгган, Урал чурттуг тоолчунуң талантызының үнелекчилери ук документилерин чурттуң хөй-хөй булуңнарындан чорудуп берген.

АНГРЕН (Ташкент облазы). Ангренниң химия-металлургия заводунда ажыглалда кирген цех **ажыктыг тудуг материалын** —шлакоблоктарны бүдүрерин көвүдедир арганы бээр. Чыл дургузунда аңаа 200 муң ындыг кылыгларны бүдүрери көрдүнген. Ук продукцияны кылырынга чугула чиг-эт болза кол бүдүрүлгениң артынчызы—шлак боор турар. Блоктарны хайындырган массадан хептээр, ол чорук өрттедиишкинни ажыглавас болгаш ооң түңнелинде эвээш эвес энергияны камнап алыр аргалыг боор турар.

(СЭТА).

КОЛ ЧҮҮЛ—АЖЫЛДЫҢ ШЫНАРЫ

«Тудуг кезектери» комбинаттың ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң чугаазында айтыышкыннарын болгаш түңнелдерин амыдыралга боттандырар дээш беш чылдың дөрткү чылының эгезинден бээр бүгү күжениишкиннерин мөөңнээн ажылдап турар.

Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер, Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартканының ачызында эрткен 1983 чылды күш-ажылчы көргүзүглер талазы-биле эки үдеп аъткардывыс. Продукция сайгарарының планы 100,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 103,5 хуу күүсеттинген. 1982 чыл-биле деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,2 хуу өзүлделиг болган.

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегни эрттирер дугайында СЭКП обкомунуң шиитпири бистерни күш-ажылче улам сорук киирген. Он бирги беш чылдың дөрткү чылының 9 айларының планын сентябрь 27-де, чыл планын декабрь 28-те күүсеткеш, 38 муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр бүдүрүп үндүрер деп Тываның 40 чылынга алдар болдурган хүлээлгевисте бижээн бис.

Хүлээнгенде күүседир апаар. Ынчангаш чыл эгезинден эгелеп күш-ажылды шын организастаар, социалистиг чарышты дээштиг болдурар, ажылдың шынарын экижидер талазы-биле организастыг хемчеглерни ажылдап кылган. Бо хүннерде комбинаттың цех, бригада бүрүзүнде социалистиг чарыш калбарган.

Удуртукчуга сөс

Механиктиг болгаш ыяш болбаазырадыр цехтерниң коллективтери, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты, коммунист Л. М. Петрусева, улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң депутаты П. И. Устюгов, коммунист Д. Сегбе удурткан бригадалар социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Бо коллективтерниң ажыл-ишчилери даандырган ажыл-херек дээш бүгү күжүн, арга-мергежилин харамнанмайн, ак сеткилдиг ажылдап келген болгаш чарышка шаңналдыг черлерни ап келген.

Бо бригадаларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга күш-ажылдың депшилгелиг аргалары улуг салдарлыг боор турар. Бригадада ажылдап турар кижи бүрүзүнүң күш-ажылга киржилгезиниң коэффициентизин барымдаалап шалың төлеп берип турары — кол чүүл. Мында бригада чөвүлелдерин тургускан болгаш даандырган ажыл-ижин кымның канчаар күүседип турарын бригада чөвүлели шиитпирлээш, шалыңны төлеп турар.

Күш-ажылчы коллективтер дугайында Хоойлу база күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглер ажылдың шынарын экижидеринге, күш-ажылды шын организастаарынга, кадрларның ажылдан үнер-кирер чорууп кызырарынга, сагылга-чурумну экижидеринге улуг салдарлыг болганы чугаажок. Бо бүгү хемчеглерни ап чорудуп келгенивистиң түңнелинде ажыл шагы үзер, прогулдаар чоруктар эвээжээн. Кадрларның ажылдан үнер чоруу 8,4 хуу кызырылган.

Ажылывыста бар чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер ам-даа хөй. Бүдүрүлге күчүлерин шиңгээдип ап турарывыс ам-даа четпес. Фонд эгидилгези куду. Он бирги беш чылдың эрткен үш чылдарында барааннығ продукция бүдүрериниң, ону сайгарарының талазы-биле планнарывысты күүсетпейн барган бис. Сагылга-чурумнуң кошкаа, ажылдың депшилгелиг аргаларын ам-даа сожум нептередип, ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның мергежилиниң куду деңнелдиг болуп турары, шынары багай продукцияны чамдыкта бүдүрүп үндүрүп турарывыстың түңнелинде эрткен чылдың планнары күүсеттинмээн деп чугаалап болур.

Эрткен чылын кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу кызырылза-даа, ол 31,2 хуу болган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн дээш 52 кижи ажылындан үндүрткен. Ажыл шагы үзер, прогулдаар чоруктарның түңнелинде 233 кижи-хүнну чидирген бис. 500 кижи ажылдап турар бистиң коллективке ол хире кижи-хүнну чидирип деп чүве улуг когарал-дыр. Комбинаттың администрациязы, партия, профэвилел, комсомол болгаш хөй-нийти организациялары кижизидилге ажылын ам-даа чогуур деңнелинге чедир тургуспаанын бо бүгү херечилеп турар.

Он бирги беш чылдың дөрткү чылында эптээр демир-бетон кылыглар, ылаңгыя бажың тудар кылыглар бүдүрер күчүлерин өстүрер талазы-биле улуг сорулгалар бистиң мурнувуста туруп турар. Ол ышкаш чаазанылга кылыгларын болгаш бажың өрээлдээр гипсолит кезектерни бүдүрери; бүдүрүп үндүрүп турар кылыгларның шынарын экижидери көрдүнген.

Хептекчилер бригадаларының ажыл төлевирин кылган ажылының түңнелин барымдаалап төлээр чаа негелделерни ажылдап кылган. 1984 чылда шалың болгаш шаңнал акшаны чүгле белен кылдыр кылган бүдүн бажың дээш төлээр.

Чамдык ажылдар кылдынган соонда, комбинат продукция бүдүрерин 30 хуу чедир улгаттырып, а 1985 чылдан эгелеп чаа серияның улуг панельдерден кылган 5—9 каът бажыңнарны бүдүрүп үндүреринче шилчип болурунуң аргалары тургустунар.

А. АНТОНОВ,
«Тудуг кезектери» комбинаттың директору.

БЕШ ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕДИПКЕН

№ 1 АТБ-де В. И. Баевтың удурткан чолаачылар бригадазы он бирги беш чылдың өзек чылын чедиишкиниг дооскан. Бригадирниң боду беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ол ам 1986 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Үш чыл дургузунда мурнакчы чолаачы 1358 тонна чүъкту сөөрткен болгаш 1 миллион ажыг тонна — километрни эрткен. В. И. Баев 300 рубльдиң артык кезектерин, 8 комплект дугуйну камнап алган.

ЧУРУКТА: В. И. Баев.
Ю. Косарьковтуң фотозу.

САЛБЫРНЫҢ СААНЧЫЛАРЫ

Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг салбырында сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың дөрткү чылында «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп чарыштың күш-ажылчы ээлчээнге идепкейлиг киржирин шиитпирлээн.

Саанчылар Ольга Санаажык, Хеймерек Часкал-оол, Серенмаа Баштак-оол, Валентина Кыргыс олар боттарында быжыглаан саар инектериниң бирээзинден-не 1600—1850 килограмм сүттү тус-тузунда эрткен чылын саап алганнар. Бо чылын ол көргүзүглерин кудулатпайн, улам экижидерин хүлээнгеннер.

Т. ОЧУР-ООЛ.

ХУРАГАННАР МЕНДИ

Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтуң төрүүр 8 муң хоюн он сес коданнарда кыштадып турар.

Ажыл-агыйның партия, профэвилел комитеттери көдээ Совет болгаш өске-даа хөй-нийти организациялары малдың чаш төлүн менди алыр, кыштаглаашкынны эки эрттирер дээш бүгү күштү угландырган.

Дуржулгалыг малчыннар Кызыл-оол Комбу, Достай Комбу, Валерий Достай оларның коданнарында 140—250 чедир хой төрээн, хураганнары онча.

Сакманчылар Азыранды Комбу, Артур Дожун-оол олар чаш хураганнарның ажаалдазын кызымак чорудуп эгелээннер.

Чолаачылар Михаил Хуурак, Василий Хевек-оол малчыннарны суг-биле хандырарын шалыпкын чорудуп турарлар.

Бо хүннерде совхозта төрээн 2228 хойнуң хураганнары менди.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

1984 МАРТ 4

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнү

МИЛЛИОННАР ДЕТКИП ТУРАР

Соңгулда мурнунуң округ хуралдары бүгү чуртта үргүлчүлеп турар. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчуларын, ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, болгаш улусчу интеллигенцияның төлээлекчилерин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга дешпиткенин соңгулда мурнунуң хуралдарының киржикчилери бир үн-биле деткип турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидаттар — электри-биле каңналга кылырының аар дериг-херекселдерин бүдүрер Псков заводунуң ажылчыны **Николай Александрович Ионов,** Мордва АССР-ниң Краснослободск районунда «Найырал» колхозтуң саанчызы **Татьяна Ивановна Можина,** Кировоград областа Новоукраинск районнуң СЭКП-ниң XX съездизи аттыг совхозта трактор бригадазының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың нийи дакпыр Маадыры **Александр Васильевич Гиталов,** Хорезма областа торгу аргылыр фабриканың ажылчыны **Гульжан Румзетовна Раммэнова,** Сырдарья областа Бахтаның кажүп чоруур механизастаттынган колонназының бульдозеризи **Иван Васильевич Дробышев** оларны соңгулда мурнунуң округ хуралдары деткээн.

Актюбинск областа Маргукск районнуң «Тиилелге» колхозунуң саанчызы **Бата Утениязовна Нурушеваның,** Грузин ССР-ниң Зугдид районда Ингирниң шай бүрүзүн өстүрер совхозунуң механизастаттынган комплекстиг звенозунуң удуртукчузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Валерьян Германович Меунаргияның,** Грузин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы **Дмитрий Леванович Картвелишвилиниң,** Литва ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Рингаудас-Бронисловас Игнович Сонгайланың,** Молдавияның «Молдбыттрикотаж» республика бүдүрүлге каттыжыышкынының дааранықчызы **Тамара Леоновна Ватанның** кандидатураларын база деткээн.

Риганың «Ригас апгербс» дааранылга бүдүрүлге каттыжыышкынының даараныкчы-моторизи **Татьяна Викторовна Щеглованың,** Кулябск областың Восейск районунда Ленин аттыг колхозтуң механизатору **Гулинор Бойматовна Рузиеваның,** Ленинабад областа Кайраккумнуң хевис кылыр бүдүрүлге каттыжыышкынының белеткээр цегиниң ажылчыны **Наталья Иосифовна Багинаның,** Армян ССР-ниң Ленинакан хөвең-саазын бүдүрүлге каттыжыышкынының пөс-таавы фабриказының пөс-таавычызы **Рима Цолаковна Хачатрянның,** Ашхабад областа «Социализм» колхозтуң баштаар чериниң даргазы **Кувanch Оразовтуң** кандидатураларын соңгулда мурнунуң округ хуралдары деткээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр соңгуттурары-биле бүрүткедиринге боттарының чөпшээрежилгезин бээрин политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалынга болуп эрткилээн соңгулда мурнунуң округ хуралдарының киржикчилери кандидаттардан дилээн.

(СЭТА).

КОМБИНАТ КОЛЛЕКТИВИНИҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин изи-биле чүүлдүгзүнүп, СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Ю.В. Андроповтуң чугаазында айтыышкыннарны болгаш түңнелдерни бир үн-биле деткивишаан база Пленумнуң салган сорулгаларын боттандырарынга төлептиг үлүүн киирер, Совет Тываның 40 чылын күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш «Тудуг кезектери» комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары он бирги беш чылдың дөрткү чылы—1984 чылда дараазында социалистиг хүлээлгелерни ап турар:

Чаа техниканы болгаш депшилгелиг технологияны шиңгээдип, күш-ажылды организастаарының бригада хевирин калбаа-биле нептередип, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглап, ажыл шагының чидириин кызырып база социалистиг чарышты калбартып, иштики курлавырларны долузу-биле ажыглап тургаш, нормативтиг арыг продукция талазы-биле планны декабрь 28-те күүседир болгаш пландан ажыр 5,2 муң рубльдиң продукциязын бээр.

Пландан ажыр 38 муң рубльдиң барааннығ продукциязын бүдүрүп үндүрер.

Материал-техниктиг курлавырларны хумагалыг болгаш чөп ажыглап тургаш, 40 тонна металлды, 70 кубометр ыяш материалдарны, 84 тонна цементини, 645 квт-шак электри энергиязын, 12 тонна одаар чүүлдү болгаш 2800 Гкал чылыг энергиязын камнап алыр.

Бүдүрүлгени организастаарын база эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдып, эртем-техниктиг депшилгениң темпилерин дүргедедип, хол-биле кылыр ажылдарны кызырып, мурнакчы дуржулганы калбаа-биле нептереткениниң ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин доктааттынган онаалдадан ажыр 1 хуу бедидер.

Камналга чурумун күштелдирип, чиг-эт, материалдарны, энергияны болгаш ажылчын күжүн чөптүг ажыглап тургаш, продукцияның бот-үнезин планда көрдүнгенинге немей 0,5 хуу чиигедирин хандырар.

1984 чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин комбинаттың ажыл-ишчилери хуусаа бетинде күүседип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедиишкиниг боттандырар база Совет Тываның 40 чылын күш-ажылчы белектиг уткуур дээш төлептиг үлүүн киирер дээрзин бузүредип турар.

Социалистиг хүлээлгелерни комбинаттың актив хуралынга чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

ИЙИГИ БРИГАДАДА

Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхозтуң конторазынга эртенги шактарда улус хөй болур. Кылыр ажыл-ижин дугуржуп алган ажылчыннар оон чүк-чүкче тарап чоруптарлар. Мен аңаа чеде бээримге, тускай эртемниглер өрээлинде улус база хөй болду. Зоотехниктер, мал эмчилери, бригадирлер ажыл-ижин чугаалашкан, машина-техниказын хуваашкан турлар. Оларның аразында мал эмчизи Оюн Сарыг-оол, ийиги хойжу бригаданың бригадири Василий Оюн оларны эскерип кагдым. Кайызы-даа ажылынга бердинген улус дээрзин билир мен. Сарыг-оол мында чээрби ажыг чылдар дургузунда ажылдап турар. Ооң ажылгырын чазак «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле үнелээн. Василий аныяк, хойжу бригаданы хүлээп алгандан бээр үр болбаан. Ынчалза-даа чоннуң идегелин шынзыдып четтигипкен. Бригадир биле мал эмчизи бригадада малдың амгы байдалын чугаалажып орда таваржы бердим. Дораан-на Совет Тываның дөртен чыл оюнга тураскааткан социалистиг чарыштың бригадада канчаар чоруп турарын сонуургадым.

— Ук чарыштың баштайгы үш неделязын багай эвес эрттирдивис. Бригаданың хойларында-даа, чаш хураганнарында-даа хорамча чок ийин. Чайын малды эки семиртикенивистен деңгели ам-даа шыырак хевээр— деп, бригадир чугаалап ор —Мал чеми база четчир. Төрүүр хойларга немелде чемнерни база берип турар. Ижер суу чылыг.

— Малга эм аймаан четчир кылдыр тыптынып алган бис—деп, мал эмчизи Сарыг-оол Кивалович бистиң чугаавыска киржи берди.—

Хойдан-на хураган

Кыштагларны чогуур үезинде дезинфекциялаан. Мал аарыгларын болдурбазының талазы-биле профилактиктиг ажылдарны баш бурунгаар чоруткан.

Бригаданың малчыннары шуптузу «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя!» деп социалистиг чарышка хаара туттунган болду. Элээн хөй малчыннар аазаанындан хөй хураганны доруктурар, мал продукциязының бот-үнезин чиигедир сорулганы салган. Бо чорук «күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр бир хуу бедидер, продукцияның бот-үнезин 0.5 хуу немей чиигедир» деп партияның даалгазынга дүгжүп турар.

Совхозтуң ийиги хойжу бригадазының кыштагларынга база четтивис. Малдың байдалы эки, малчыннарның тура-соруу, хей-аъды бедик болду.

— Совет Тываның дөртен чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш бүгү күжүвүстү салып тур бис—деп, аныяк хойжу Олег Оюн чугаалады. — Бо хүннерде хоювус хураганнаары түлүктеп тур. Хораан чүве чок. Чаш хураганнарның боткур болгаш шоваа деп чүвези аажок. Хой бүрүзүнден-не хураган алыр социалистиг хүлээлгевисти ажыр күүседир сорулгалыг бис.

Хунан-Кара Одаң-оолович биле Чудур Көк-Хунаевна Ооржактар ийилээн аалында болду, хоюн оглу кадара берген. Малчыннар хураган кажаазының печказын одап турлар. Хураган кажаазының чылыы аажок. Ооң иштиделгем-даа, чырык-даа. Чаш хураганнарның чамдыызы сиген чип турар апарган. Чылыг суг ында үргүлчү белен турар.

Ооржактар «Коммунизмниң херели» совхозта хоочун малчыннарның санында кирип турарлар. Олар чүгле хой ажылынга безин он ажыг чыл болганнар. Ынчангаш оларда дуржулга улуг. Бажыңының иштиинде хоорай чурттакчыларынындан ылгал чок, телевизор безин бар. Сайгылгаан бажыңда-даа, кажаада-даа чырып турар.

М. ОНДАР.

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГГЕ КИРИШПИШААН

Бистиң республиканың улус ажыл-агыйының адырларының хөгжүлдезинге автомобиль транспорту онза улуг ужур-дузалыг, кол харылзаштырыкчы адыр боор турар. Чүък сөөртүлгезиниң кол кезиин Тыва автотранспорт девискээр каттыжыышкынының бүдүрүлгелери боттандырып турар. Чүък сөөртүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле беш чылдың үш чылдарының планын каттыжыышкын ниитизи-биле күүсеткен. Ол дээрге улус ажыл-агыйының 34 миллион тонна янзы-бүрү чүъктери, чоңга 1,4 миллион рубльдиң ачы-дузазы-дыр. Транспорт ажылдарының немей өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 7,7 хуу өстүргениниң күзели-биле чедип алдынган.

Чүък сөөртүлгезиниң планын Кызылдың № 2 АТБ-зи, пассажир аргыштырылгазының талазы-биле Шагаан-Арыгның, Хову-Аксының АТБ-лери чедиишкиниг күүсеткен. 1983 чылдың планныг даалгаларын каттыжыышкын кол көргүзүглер талазы-биле күүсеткен. Контейнерлерге, пакеттерге чыып чүък сөөртүрү көвүдээн болгаш нептерээн. Сөөртүр чүъктериниң аайы-биле специализацияның күзели-биле бригада кээрээзин ажыглаарын сайзыраңгайжыткан.

Күрүне планын чедиишкинниг күүседиринге социалистиг чарыш улуг салдарын чедирип келген. Бодунуң башкарганы автомобилинге чылда бир миллион тонна-километрни ажылдап кылыры дээш шимчээшкин бистиң республиканың автобүдүрүлгелеринде каш чыл улаштыр нептереп келген. Боттарының 1983 чылда алган хүлээлгелерин № 1 АТБ-ден Виктор Баев, Хову-Аксы АТБ-зинден Владимир Прибытько, Минусинск АТБ-зинден Андрей Егоркин болгаш Павел Петрик олар күүседип, миллион тонна-километрни ажылдап кылган.

Ниити ажыглалдың автотранспортунуң ажылында эрткен чылын четпестер бар боор келген. Хандырар ужурлуг 27 министерстволарының болгаш ведомстволарының 6-зынга планныг чүък чедирилгезин чедир боттандырбаан. Чүъктерни чидирер, оорга алзыр, четче чедирбес чоруктар тургулаан. Пассажир автотранспортунуң ажылы чоннуң негелделеринге четпейн турар.

Бо чылын, Совет Тываның 40 чыл юбилейиниң чылында, транспортчулар боттарының мурнунда улам улуг сорулгаларны салган, бедиткен хүлээлгелерлиг ажылдап эгелээн. «Совет Тываның 40 чылынга —шалыпчы 40 неделя» деп ээлчегге киришпишаан. Тыва автотранспорт каттыжыышкынының бүдүрүлге коллективтери 8,2 миллион тонна чүъкту сөөртүр, 439 миллион тонна-километрни ажылдап кылыр. Ол дээрге 1983 чылдаазындан элээн хөй. А чүък сайгарылгазының ниити хемчээлиниң 60 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң, арткан кезиин автомобиль санын четчелээниниң күзели-биле боттандырар. Абакан —Кызыл, Ак-Довурак—Абаза аразынга сөөртүлгелерге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1 хуу өстүргеш, аңаа сөөртүлгени 9,6 муң тоннага көвүдедири хүлээлгелерде көрдүнген. Чүък алырын улгаттырарының, контейнерлер, пакеттер ажыглаарының күзели-биле сөөртүлгениң бот-үнезин чиигедип тургаш, пландан ажыр 17,5 муң рубльдиң орулгазын алыр.

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур шалыпчы 40 неделяны эрттирер дугайында кыйгырыгның эгелекчилериниң бирээзи болза № 1 АТБ-де Александр Шевченконуң удурткан чолаачылар бригадазы болгай. Ол бригада беш чылдың дөрт чылының планныг даалгаларын октябрь 11-ге чедир күүседирин хүлээнген. «40 чылга—шалыпчы 40 неделя» деп шимчээшкин транспортчулар ортузунда улам нептерээн. Бедик бүдүрүкчүлүг шалыпчы күш-ажылдың кыйгызы апарган.

В. АФАНАСКИН.

Соңгулдаларга уткуштур

КҮШ-АЖЫЛ КИЖИНИ КААСТААР

Бүгү совет улус-биле бир демей, Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының соңгулдаларын белеткээринге болгаш оларны эрттиреринге холбаштыр партия организацияларының сорулгаларының талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалын удуртулга болдургаш, чугула ужур-дузалыг ол болуушкунну күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш шудургу ажылдап турар.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген мөңгүн-тайгажылар он бирги беш чылдың өзек чылының планныг даалгаларын болгаш боттарының социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүсеткеннер. Олар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң соңгулдалар хүнүнге чедир 1984 чылдың баштайгы кварталының планнарын бүгү көргүзүглер талазы-биле күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Ол бүгүнү районнуң ажыл-агыйларының, тус-тус бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларының төлээлекчилери душ боор хүлээп албаан, тайбыңны камгалап арттырар дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың амгы үеде ап чорудуп турар хемчеглерин, иштики база даштыкы политиказын, могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазын ханызы-биле медерел билип, аңаа харыы кылдыр үре-түңнелдиг ажылдаар, медерелдиг сагылга-чурумну участок бүрүзүнге быжыглаар дээш ындыг хүлээлгени ап турар.

Районнуң бүгү ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр бир хуу улгаттырар продукцияның бот-үнезин 0.5 хуу немей чиигедир талазы-биле болган чугааны база изин-биле деткээш болгаш ону амыдыралга боттандырары-биле тодаргай хемчеглерни ап турар. Бо талазы-биле мурнакчы бүдүрүлгелер — районнуң септелге-тудуг участогу, райпо болгаш өске-даа черлер тускай планнарны тургускан.

Районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планнарын күүседиринге кол күш—аныяктар болуп турар. Оларның аразында хүн үлүүн доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчылар эвээш эвес. Хойжулар Александр Иргит, Борис Тейниң, тудугжу Владимир Эрес-оол болгаш өске-даа он-он шалыпчылар районнуң шолбаннары болуп турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национальдар Совединге депутаттың кандидады кылдыр Бай-Тайганың № 648 соңгулда округундан ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң аныяк хойжузу Борис Дамдынович Тейниңни депшиткени база таварылга эвес. Ол дээрге чүгле Б. Тейниңге эвес, бүгү аныяктарга бүзүрелдиг көргүскени ол.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларже хүнден хүнче чоокшулап орар бис. Аңаа уткуштур калбарган социалистиг чарыштың түңнелдери үнүп, адыр бүрүзүнде мурнакчыларның саны көвүдеп орар. Ол бистиң күш-ажылчы тиилелгелеривис, бурунгаар базымывыс болур.

М. ОНДАР,
Мөңгүн-Тайга райкүскомунуң секретары.

Коммунист дугайында чугаа

ИДЕПКЕЙЛИГ МАЛЧЫН

Ишкиннер кадар оъттуг, доңмас кара сугларлыг өшкүнүң ёзулуг-ла ораны чер. Ээ ёзу-биле одарларны чоптуг ажыглап, онаашкан ажылы дээш харыысалгалыг ажылдаар болза, малдың бажын-даа чидирбес, продуктулуун-даа кудулатпас.

Шак ындыгларның бирээзинге Сүт-Хөлде Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг «Сүт-Хөл» совхозтуң өшкү кадарчызы коммунист Норжуң-оол Сат хамааржыр. Бо малчын он алды чыл дургузунда ниитиниң малын кадарып келгеш, чыл бүрүде бердинген онаалдаларны ажыр күүседип турар төлептиг ишчи.

Он бирги беш чылдың үшкү чылында дуржулгалыг өшкү кадарчызы төрүүр чүс өшкүге онаштыр 103 анайны менди доруктурган, бир баштан-на ортумаа-биле 800 грамм дүктү кыргып алгаш, социалистиг чарыштың негелделерин ажыр күүсеткен. Ынчангаш ажыл-агыйның мурнакчыларының одуруунга база катап кирген.

Кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенири ооң эки чаңчылы болу берген. Ол бодунуң кужу-биле 10 тонна сигенни белеткээш, сөөртүп алган, малдың чаш төлүн хүлээп алырынга белеткелди эки чоруткан.

Мурнакчы малчын чүгле онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип чоруур эвес, хөй-ниитиниң херээнге идепкейлиг киржип, партия хуралдарынга, көдээ Советтиң сессияларынга саналын берип, ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер дээш доктаамал сагыш салып, бодунуң бодалдарын, саналдарын, дуржулгазын бо-ла чугаалай берген турар. Оон аңгыда Ишкиннерге машина оруун экижидеринче, малчыннарны чугула херегледиң бараанныры-биле үзүктел чок хандырарынче кичээнгейни салып, кем-херек үүлгедирлерге, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээрлерге, оорларга удур демиселди доктаамал чорудуп турар. Шак ындыг хөй-ниитиниң херээ дээш сагыш салып чоруур дөскел чок коммунисти СЭКП Сүт-Хөл райкомунуң кежигүнүнге, Ишкин көдээ Совединиң депутадынга соңгаан.

Сүт-Хөл районнуң коммунистери Норжуң-оол Сатты партияның XIX область конференциязының делегадынга соңгуп, улуг идегелди көргүскен. Ол амгы үеде СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң болгаш партияның XIX область конференциязының шиитпирлерин малчыннарга таныштырып, ону күүседир хемчеглерни ап турар. Дуржулгалыг өшкү кадарчызы Совет Тываның 40 чылын күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле төрүүр чүс өшкүден 100 анайны менди доруктурарын, бир баштан-на 800 грамм дүктү кыргып алырын, 15 тонна сигенни белеткээр бедиткен хүлээлгени алгаш, кожазы малчын Чаданмаа Моңгушту социалистиг чарышка кыйгырган. Амгы үеде бо ийи өшкү кадарчызының аразында ниитиниң малын кыштаан хүр ажырар, өшкү бүрүзүнден анайны менди доруктурар дээш күш-ажылчы маргылдаа калбарган.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны коммунист Норжуң-оол Сат бо чылын алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш 1984 чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш шалыпчы ажылдап турар.

О. БОРАШ.
Сүт-Хөл район.

ПАРТБӨЛҮК ОРГАНИЗАКЧЫЗЫ

Совхозка кукуруза звенозу чээрби чеди чыл бурунгаар тургустунган. Ынчан ооң удуртукчузунга чээрби беш харлыг аныяк ишчини томуйлаан. Дүрбүлек Ондар идегелди ажыл-херек кырынга бадыткаар дээш звенонуң ажылын кызымаккай башкарып, чылдың-на багай эвес дүжүттү өстүрүп турган. Аңаа беш чыл ажылдаан соонда, ак сеткилдиг ажылчынны мал ажылынче шилчидип, бир кодан хой хүлээдип берген. Дүрбүлек Ондар ам чээрби үш чыл хойжулаан үезиниң иштинде төрээн совхозунга хөй хурагаңнарны өстүрүп, арбын дүктү кыргып, күрүнеге дужааган.

Чыл санында бир кодан хураган немежип турган дээш чижеглеп алырга, ол-ла чылдарда чээрби хире кодан хой немешкен деп болур.

Хойжунуң амыдыралында бир онзагай, уттундурбас болуушкун — 1966 чылда СЭКП кежигүнүнге киргени болур. Онаашкан ажылынга кызымаккай ажылдавышаан ол хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиин көргүзүп, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының Ак-Хаяда хойжу бригадазында партия бөлүүнүң организакчызынга ол хөй чылдарда соңгудуп келген. Көдээ Советтиң депутады, аныяктарның дагдыныкчызы.

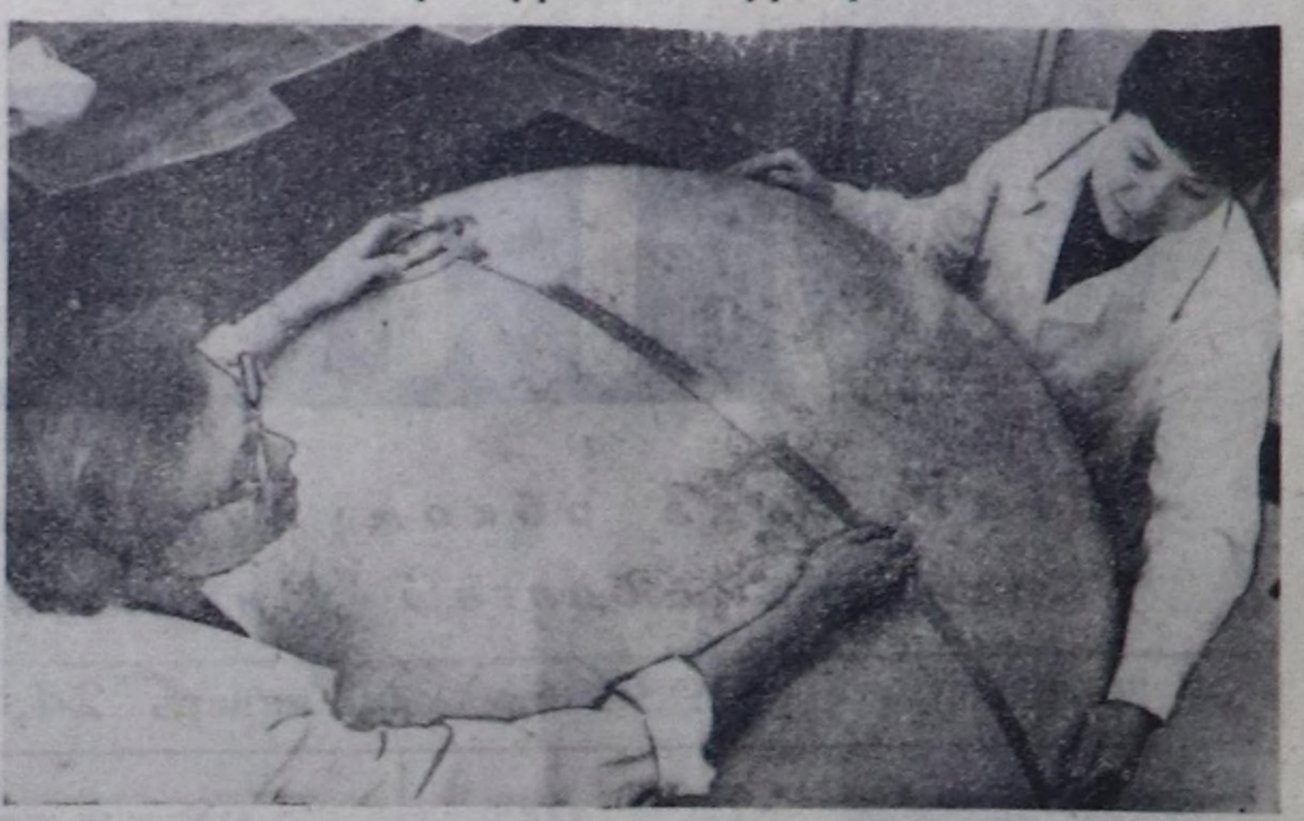
Коммунист Ондар бо кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткелдиг кирген. Коданда мал чеминиң курлавыры четчири-биле бар, малдың деңгел-кужу эки. Чымыштыг, харыысалгалыг үе — хой оолдаашкыны бо хүннерде түлүктээн, баштайгы алдынган чаш хураганнар онча-менди дорутуп турар.

— Он бирги беш чылдың өзек чылында төрүүр чүс хойдан 95 хураганны камгалап алыр хүлээлгени алгаш, ону күүсеткен мен — деп, мурнакчы малчын чугаалап олурар.

Коммунист Дүрбүлек Опунаевич Ондар партияның XIX область конференциязының ажылынга чоокта чаа киришкеш, ооң шиитпирлерин малчын эш-өөрүнге таныштырып, партбөлүктүң коммунистерин Совет Тываның 40 чыл болур оюнга алдаржыткан социалистиг хүлээлгезин күүседиринче организастап турар.

К. ООРЖАК.
Чөөн-Хемчик район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ ДЫҢНАЛЫП ТУР...

МОСКВА. Сейсмологтуг шинчилелдерни Совет Эвилелинде 25 улуг эртем албан черлери чорудуп турар. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ленин орденниг О. Ю. Шмидт аттыг институду сейсмология айтырыгларын шинчилээриниң төвү болуп турар. Ол институттуң сейсмологтуг Төп обсерваториязын 1967 чылда Обнинскиге ажыткан.

Чоок болгаш ырак черлерниң шимчээшкиннериниң чалгыгларын эртемденнер чигези-биле айтыр приборларның дузазы-биле илередип, тодаргайлап турар. «Күштүг чер шимчээшкини болуп тур» деп сөстер өңнүг таблога көстүп келир. Ол дугайын сагындырган медээ база хары утда дыңналы бээр. Сейсмологтуг чайгылышкыннарның мөзү-шынарын геофизика эртемденнери өөренип көрбүшаан, Черниң иштики тургузуун тодаргайлап турар.

ЧУРУКТА: сейсмологтуг хайгааралдарның түңнелдерин лабораторияда тодаргайлап турары. Инженерлер (солагай талазындан) Л. М. Юдакова болгаш О. В. Грин оларның чер шимчээшкининиң болган черин илередип турары.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Алдын-оол Күжүгеттиң удурткан тудуг бригадазы энир чылын тудуг-монтаж ажылдарын планда көрдүнгенинден 71,3 муң рубльге хөйнү кылган. Бригада амгы үеде Ак-Довурак хоорайда 60 аал чурттаар чуртталга бажыңының ханазын доозар четкен.

Чечек Донгаковна Моңге-Назын — дашчы. Ол бо бригадада 13 чыл чедир ажылдап турар. Тудугжу социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: дашчы Ч. Д. Моңге-Назын.

Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

Идеология фронтузунуң дайынчызы

АРГАЛАРНЫ ДИЛЭЭР, ШИҢГЭЭДИР

Бляс Чунустаарович Хомушку — дуржулгалыг пропагандист. Ол Кызыл районнуң «Тере-Хөл» совхозунда партияның иштики, даштыкы политиказын өөренир курсту ийиги чыл удуртуп турар. Ооң мурнунда ол марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир курсту үш чыл өөреткеш, чедиишкиниг доостурган. Б. Ч. Хомушкунуң кичээл эрттирер арга-дуржулгазы байлак, тывынгыр, сагынгыр. Дыңнакчыларның кылып турар ажылы, шынар-составы аңгы-аңгы. Ол дээрге, көдээ Совет, Культура бажыңы, эмнелге болгаш ясли-сад ажылдакчыларындан тургустунган составтар-дыр.

— Пропагандистерниң ажылының ол-шии дөмей, олардан негелде чаңгыс аай болгай. Силерниң ажыглап турар арга-методтарыңарда өскелерден ылгалдыг чүү барыл, ону канчаар ажыглап турар силер?— деп, оон сонуургадывыс.

— Партия өөредилгезиниң системазынга он дөрт хире чыл боол-тур мен. Бо үеде хөй-ле аргаларны ажыглап турар мен. Кол-ла чүве — оларны шынарлыг, дээштиг ажыглап турган, дыңнакчыларга быжыг билигни бээри. Сөөлгү кичээлге (ынчан «Аъш-чем программазы — бөттанылышкында» деп теманы кол темага киирилде кылдыр киирген турган бис) дискуссияны ажыгладым. Чүге дизе, ол совхозтуң-даа, школаның-даа ажыл-амыдыралынга дөрт хамааржыр болганда, дыңнакчылар «чүге» деп айтырыгга боттары харыылазын деп сорулга салган мен. Дискуссияны организастап эрттиреринге шыңгыы белеткел херек, аңаа анализ, синтез, деңнелге, түңнел дээш оон-даа өске чугула аргалар херек. Чижекке алган объективинде ажыл-агыйжы байдалды эки билири чугула база аңаа немелде кандыг-даа айтырыг туруп кээп болур, аңаа база белеткел негеттинер. Ындыг болганда кол теманы орту кинр өөренип чорүй, чижекке даянгаш «дискуссияны эгеледивис. Коллективтиг маргылдааның түңнелинде, чедип билбейн чораан кижилер ёзулуг чедингир харыыны алган. Чижээлээрге, эъттиң эртем ёзугаар бүдүрүлгезин дээш чылда чаңгыс кижиге тонна тараа негеттинер — деп домак чугаалай кааптарым билек, бир аныяк дыңнакчы тура халып келди:

— Ынча хөй тарааның херээ чүл, мен дижик, эртенги чемге кескинди хлебтиң чүгле бузундузун ажыглап турар мен—дидир.

— Хлебти эвээшти-даа чиир дизе, ону улам хөйнү бүдүрер херек.— Тайылбырладым:— Эртенги чемге чүгле кескинди хлеб херек дидир. Чүгле хлеб-биле чемненмес силер. Аңаа немей үс, сүттүг шай, дагаа чуургазы, эът ажыглап боор силер. А эътти, сүттү, чуурганы хөйнү бүдүрер дизе, хоолулуг чем — мал чеми тарааны хөйнү өстүрер апарбас бе? Хлебти эвээшти-даа чиир дизе, тарааны хөйнү бүдүрер херек.

— Мындыг янзылыг айтырыглар сайгарылгазын оон-даа хөйнү кылган бис.

Бляс Чунустаарович дыңнакчыларының дугайында чүгле эки сөстерни чугаалады. Күнгуртуг көдээ Культура бажыңының директору коммунист Билчээ Даңзынай, суурда ясли-сад эргелекчизи коммунист Доңгак Хертек, аныяк коммунистер эмчи сестразы Ирина Шоожун, эмнелгеде чолаачы Борис Маады болгаш оон-даа өскелерни адап, черле ынчаш дыңнакчыларның политиктиг билииниң чыл бүрү өзүп, оларның сонуургалының улгадып, четпестерге эптеш чок болуп бар чыдарынга өөрүп чоруур болду.

Кандыг четпестер дугайын чугаалап турарын база сонуургадым. Ол база-ла сөөлгү, дискуссия кылган кичээлге сайгарган айтырыг болду — колдуу совхозтуң экономиказынга хамаарышкан. Ол дээрге-ле совхозтуң иштики сагылга-чурумунуң куду деңнелиниң чылдагааны-дыр.

«Тере-Хөл» совхозту боттарының районунда «Тиилелге» совхоз-биле деңнеп турганы, сайгарып турганы айтырыгларны шын билип алырынга дыңнакчыларга сонуурганчыг болган. Ындыг кичээлдерни хоочун башкы, дуржулгалыг пропагандист моон-даа соңгаар эрттиргилээрин планнап, совхоз бүдүрүлгезинде бар болуп турар четпестерни бо, 1984 чылда чайладыр дээш кызымак ажылдаарын дыңнакчылардан чедип алыр сорулгалыг.

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге идепкейлиг киржип, СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң эрткен сессиязының болгаш партияның XIX область конференциязының материалдарын кичээлдерге хандыр өөренири —пропагандист Бляс Чунустаарович Хомушкунуң удуртуп турар школазының сорулгазы.

В. САТ.

Шынар-ажылдың көрүнчүү

КӨРГҮЗҮГЛЕРИ АҢГЫ-АҢГЫ

Тудуг материалдарын бүдүрүп турар бүдүрүлгениң мурнунда турар сорулгаларның бирээзи — продукцияның шынарын экижидери. Бир эвес хептя үр-ле дизе ийи-үш чыл кедер болза, туйибудан туткан бажың чыл-чылы-биле турар. Ынчангаш тудуг «хлевин» бүдүрериниге кол негелде - шынар болур.

Туйибу бүдүрүп турар Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың туйибу база Элегес-Аксының керамиктиг хана материалдары заводтарының продукциязының шынары кандыгыл? «Тудуг материалдары» бүдүрүлге каттыжыышкыны 1983 чылда нормативтиг арыг продукция бүдүрерин 105,3 хуу күүсеткен. Бо талазы-биле планын Кызыл-Мажалыктың заводу күүсетпээн.

Туйибунуң ортумак марказын Кызылдың заводу 100,4 хуу чедирген, азы мурнундагы чылга бодаарга, 12,4 хуу өскен.

Энир чылын продукцияның шынарын экижидерин Кызылдың туйибу заводу чедип алган. Бо завод туйибунуң марказын экижиткен. Нормативтиг арыг продукция бүдүрери 117,2 хуу күүсеттинген. 1983 чылга деңнээрге, өзүлде 108,1 хуу болган.

Кызылдың туйибу заводу туйибу бүдүрериниң чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Туйибу уштукчузу Г. П. Гилёв, чыыкчылар бригадири В. В. Фёдоров, шыгыдыкчы В. П. Сопова болгаш бүдүрүлгениң өске-даа мурнакчылары чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен эвес, ажылдың шынарын база экижиткен. Бүдүрген продукция стандарттарга дүгжүп турар болгаш эки шынарлыг кылдынган. Ынчангаш шынар талазы-биле чагыкчылардан чаңгыс-даа хомудал кирбээн.

Ажылдың шынарын экижидерин бо завод канчап чедип алганыл? Ооң-биле дөмей байдалда турар Элегес-Аксының болгаш Кызыл-Мажалыктың заводтарының шынар талазы-биле көргүзүглери чүге куду болуп турарыл деп айтырыгга харыы негеттинип турар.

Элегес-Аксының заводунуң бүдүргени 16,4 муң туйибузу бракталтынган. Мынча хөй продукция бүдүрериниге чеже чарыгдалдар үнмээн дээрил. Бораң-сараң ажыл тудуг ажылынга шуут таарышпас. Хереглекчилер өске-даа тудуг материалдарындан ойталаан.

Сай-довурак болгаш чугай бүдүрери шынар чок болуп турар. Энир чылын 1 муң кубометр сайны, 33 тонна чугайны негелдеге дүүшпес деп көрген болгаш тудутта ажыглаарын чөпшээревээн.

Кызыл-Мажалыктың туйибу заводу шынар болгаш сан талазы-биле эң-не куду көргүзүглүг. Беш чыл бурунгаар 8 миллион туйибуну бүдүрүп турган болза, энир чылын чүгле 3 миллионну бүдүрген. Ооң шынары база хирелиг. Завод нормативтиг арыг продукция бүдүрерин 68,5 хуу күүсеткен.

Ниитизи-биле «Тудуг материалдары» бүдүрүлге каттыжыышкыны продукцияны үрей кылганындан 163,7 муң рубльди чидирген. 1982 чыл-биле деңнээрге, бо чидириг 124,6 муң рубльге кызырылган-даа болза, байдал дүвүренчиг болуп артпышаан.

Шынарны экижидеринге бүдүрүлгениң технологиязын экижиткени, дериг-херекселдерниң чөп ажыглалы тепкиш болур. Бирги чартык чылда Элегес-Аксында заводтуң технологтуг үшкү шугумун, чыл төнчүзүнге чедир ийигизин ажыглалга киирери көрдүнген. Ында котёлдуң септелгезин чорутткан. Бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга шаптыктыг чүүлдер бар. Арматура четкилери, чонар станок болгаш ийиги котёл септээринге херек хоолайлар негеттинип турар. № 16 вентиляция үрелиишкиннерге таваржып турар. Бо бүгү шаптараазыннар шынарлыг ажылдаарынга доктар болуп болур.

Кызылдың туйибу заводу кол технологтуг херекселдерни, чер казар, чүдүрер, дүжүрер техниканы чогуур үезинде эдип, септеп ап турар. Ында чаа техниктиг лабораторияны ажыглалга киирген. Туйибунуң шынарын экижидеринге кылдынган ажылдарның салдары эвээш эвес. Ынчалза-даа чугайның шынарын экижидери чугула сорулга болуп турар.

Шынарны экижидер дизе, күш-ажылчы коллективтерге кижизидилге ажылын күштелдирери негеттинер. Борта ажылчын бүрүзүнүң харыысалгазын бедидери негеттинип турар. Шынар дээш демиселге инженер-техниктиг ажылдакчыларның киржилгезин күштелдирери чугула.

А. ХОВАЛЫГ.

Черниң кежиин четтирер дизе

СУГГАТЧЫНЫҢ БОДАЛЫ

Чаъс-чаашкын, өл-шык-ла бар болза, тарааның бедик дүжүдүн ап болур. Ол шын, ону кижи бүрүзү, тараажы эвес-даа улус, эки билир. Ынчалза-даа республиканың суггаттыг черлеринге тараан тарааның дүжүдү чылдың-на көрдүнген деңнелинге четпейн келген. Ол туржук чамдык суггаттыг черлерниң дүжүдү суггат чок черлерниинден безин чавыс болуп турар таварылгалар бар. Ооң чылдагааны чүдел?

«Черге ынак, черни хүндүлээр болзуңза, ол сеңээ база ындыг болур». Мындыг харыыны «Алдан-Маадыр» совхозтуң хоочун тараажызы Бызытпаа Ыдыйоолович Моңгуш берди. Ол боду пенсиялааже төрээн черинге дүжүт өстүрүп, чер суггарып келген. Бодунуң ол буянныг мергежилин ам оглу Сергейге дамчыткан. Ол оглу ортумак школаны беш чыл бурунгаар доосхан, ооң мурнунда-ла ачазынга дузалажып чораан болгаш, мурнакчы суггатчыларның бирээзи болу берген.

Суггатчы болуп ажылдаан баштайгы чылында Сергей Бызытпаевич хүлээнип алган 76 гектар чериниң бир гектарындан-на 13 центнер кызыл-тасты өстүрген. Комсомолчу суггатчыга ол багай эвес көргүзүг. Күш-ажылчы базымнарын чаа эгелээн оолдуң чоннуң макталын ап эгелээни ол. Ооң өстүрген дүжүдү чыл келген тудум-на көвүдеп орган. Бурунгу чылын гектардан-на 22 центнер азы 76 гектар шөлүнден 167,2 тонна тарааны өстүрген. А он бирги беш чылдың өзек чылында гектардан 20,3 центнерни алган. Бо база бедик көргүзүг. Республиканың бүгү суггаттыг черлеринден ол хире көргүзүгнү канчап чедип албайн турар бис? Бо айтырыгга хамаарыштыр ук суггатчының бодалы мындыг:

«Суггатчы кижи кызымак болур ужурлуг. Үргүлчү-ле шөлге турары чугула. Шөлдүң болгаш сугнуң аянын билген турар. Тарааның өзүмүнүң болгаш хонуктуң кайы үезинде суггарарын база өөренип көөр. Кежээ сугну эксып кааш, эртен кээр чорукту болдурбас. Чем чиир аразында безин хайгаарап турары чугула: сугнуң кооргалдавайн аңаа изепкен черин безин эдери белен эвес болгай. Эде кылган, каскан черлер дүжүттү чавызадып, черни суггарарынга эпчок болдуруп турар. Ынчангаш механизаторлар база черни болбаазырадырда оваарымчалыг болур херек. Черни ынчаар ажаар болзувусса, хөрээнниң чемиңи-даа шоолуг хоравас, чемишчидилге дыа шүүрелип батпас. Черниң кежиин ынчан кым-даа четтирип болур».

Сергей ам дөрт кежигүннүг бир суггатчы звенону удуртуп турар. Аныяк суггатчыга ол — улуг идегел. Чаңгыс чер чурттуглары Сергей Моңгушту көдээ Совет депутадынга база соңгуп алганнар. Кижи кежээ болурга, ажык-олча-даа, алдар-ат-даа боду келир. Агроном С. Сотпаның солун арнынга көдүрген ажык чугаазынга хамаарышкан санал-оналдарны номчааш, суггатчы Сергей Моңгуштуң бодалдарын база чүүлдүгзүнүп, номчукчуларга сонуургадырын шиитпирледим.

Б. ОНДАР.

КАРАҢГЫЗЫН

Хүн дурту кыска болгаш кышкы үеде Эрзин суурнуң кудумчуларынга эрте-ле караңгылай бээр. Төп Комсомольская кудумчузунда сайгылгаан доктаамал кыппас. Кудумчуларда чырыкты кыпсырын гостиница дежурныйы Г. Ловандай харыылаар. Сайгылгааны чүге кывыспайн турарын ол ажылдакчыдан айтырарымга: «Шит чытталы бээрге, өжүрүп кагдым»—деп харыылады.

Культура бажыңының чанында үш сайгылгаан бүлүртүң өжүп, хып турар. Суурда электростанцияның электриктерин М. Стебаков удуртуп турар. Оларның кылган ажылын кижи көрбес. Караңгы кудумчуларга суурнуң-даа, совхозтардан-даа келген ээрик чамдык аныяктар ында-мында сытыржып алгыржып, эрткен, дүшкен улуска шаптыктап, үрүг-дарыг көргүдүп турар. Бир эвес кудумчу чырык турган болза, мындыг «маадырлар» турбас ийик. Почтальоннар орайга чедир солун, чагаа-бижик тарадырда фонарьларлыг чоруп турар. Почта, чунар-бажың, школа, девискээрлеринде безин сайгылгааннар чок.

Райкүүском М. Стебаковка тодаргай даалгадан берип, четпестерни дарый чайладырының хемчээй алырын чурттакчылар манадывыс.

А. ТАВА.

Чагаа -парлаттынмаза-даа...

ЭКИЖЭЭН

«Бай-Тал» совхозтуң Даштыг-Тей хойжу бригадазының ажылчыны Е. Иргитке. Силерниң бижээн чүүлүнерге совхоз директору М. С. Ооржак «Солуннар озалдай бээр таварылга турган. Бо айтырыгны көдээ Совет күүскомуңга эрткен чылдың декабрь 22-де сайгарып чугаалашкан. Моон соңгаар солун, сеткүүлдерни болгаш өске-даа чагаа-бижиктерни саадатпазының хемчээн алган. Почта чедирилгезиниң талазы-биле контрольду күштелдирген. Сөөлгү үеде почта чедирилгези экижээн» деп харыылаан.

ХЕМЧЕГ АЛГАН

Улуг-Хемде «Ак-Туруг» совхозтуң профэвилел комитединиң четпес ажылының дугайында шүгүмчүлелдиг чагааны редакция алган. Ында профэвилел комитединиң, ооң даргазы В. Т. Успуннуң четпес ажылдарын айыткаш, ооң уламындан ажылчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга чамдык таарымча чок чүүлдерниң барын демдеглээн. Ылаңгыя МТМ-де санитарлыг байдалдың четпезин, септелгези багай кылдынганын бижээн. Оон аңгыда профэвилел комитединиң даргазы В. Т. Успуннун ажылынга ээ-харыысалга чок, сагылга-чурумунда, аажы-чаңында четпестерни шүгүмчүлээн болган.

Чагаада айыткан четпестерни хынап көөрге, шын болган. МТМ-де болгаш өске-даа четпестерни эдериниң хемчеглерин совхозтуң парткому, профэвилел комитеди ажылдап кылгаш, күүседип эгелээн. Профэвилел комитединиң даргазы В. Т. Успуннуң хуу херээн СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бюрозунга чугаалажып көрген. Ооң ажылынга ээ-харыысалга чок, сагылга-чурумунда, аажы-чаңынга четпестери дээш партия талазы-биле шыңгыы хемчег хүлээткен.

АДАЗЫНЫҢ ЧАГЫЫ

Ынчан часкы тарылга белеткелиниң кидиң түлүк үези. Колхозтуң дарганнаар черинге илиирлер болгаш өске-даа херекселдерни кончүг шалыпкын септеп турган. Бөлүк аныяктарны Самагалдайга трактористер курузунга өөреткеш, беш чаа тракторну мундургаш чоруткан. Кезек оолдар орукка шуушту чоруп орган тракторну дыка сонуурган турганывысты сактыр мен.

1949 чылдың чазы. Ол үеден бээр Дазыл-оол Уржанай колхоз, совхозунуң хөгжүлдезинге бүгү кужун, билиин бараалгадып келгеннерниң бирээзи. Ол партия кежигүнүнге аныяк чылдарында кирген.

Дазыл-оолдуң ачазы Хуурак-оол кырган Тыва Арат Республиканың алдарлыг малчыны чораан. «Техникаңга камныг, чогуур үезинде септеп-селип ап чор. Үзээрчаарын база утпа» деп адазы чагыыр. Ачазының чагыын ол амыдыралга херек кырында боттандырып чоруур. Ооң механизатор стажы 34 чыл ашкан. Сөөлгү хүннерде коммунист Дазыл-оол Хууракович Уржанай «О. Шынаа» совхозтуң төп электростанциязында мотористеп, чай-шөлээн чок ажылдап турар. Ол аныяктарның доктаамал дагдыныкчызы. Аныяк коммунистерге, механизаторларга арга-сүмезин кадып, оларны күш-ажылга өөредип чоруур.

С. АРТЫНА.
Тес-Хем район.

КЫШТАГЛАРДА БАЙДАЛ

1983—1984 чылдың кыжынында ниитиниң малы хүр-менди болзун дээш бистиң «Улуг Октябрь» совхозтуң малчыннары күженишкиннииг ажылдап турар. Амгы үеде ниитизи-биле 1600 ажыг хой төрээн, хураганнары менди. Совхозта төрүүр коданныг малчын бүрүзү сакманчылар-биле хандыртынган. Шупту он бир төрүүр кодан бар.

Малчыннар Хымыс-оол Хертек, Дээк-оол Күжүгет Кара-оол Иргит оларның коданнарында хойлар 200-220 чедир хураганнапкан. Эркен чылын база ук малчыннар эки көргүзүглерлиг болганнар. Үре-түңнелдиг ажылы-биле малчыннар Дээк-оол Күжүгет, Ирина Иргит, Тырыш Күжүгет күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чаалап алганнар. Дуржулгалыг малчыннар ам Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг ажыл-иш-биле уткуур сорулгалыг ажылдап турарлар.

Саргал ховузунда малчыннарның кажаа-хоораазының септеттинип, чылыглаттынганы эки, шуптузунда чырык бар. Малчыннар кыштаглаашкынны организастыг эрттиреринге сакманчыларның үлүү улуг. Саргал ховузунда малчыннар турлаанда аныяк сакманчылар Родина Хертек Седенине Докур база Сайдай Доржу оларның ажылынга бердинген, кызымак чорууң малчыннар мактал-биле чугаалажырлар. Ук малчын турлагда мал суггарар чылыг суг, мал чеми четчир. Ынчангаш Саргалда малчыннарның кыштаглаашкынны хүр эртер дээзинге бүзүрел улуг.

Биче Ажыкта байдал арай дүвүреңчиг. Ында бир кодан дуңгуш төрүүр хой-биле бир кодан хураган кыштап турар. Мында суг талазы-биле байдал берге. Кыштагда кудук бар-даа болза, мотор ажылдавас болганындан кудук ажыглаттынмайн турар. Ук моторну ам-даа септеп чадажып турар. Суг чедишпезинден хойнуң деңгели кошкак. Ында малчыннарның берге байдалын өөренип көрүп, совхоз дирекциязы чогуур хемчээн ап турар. Сөөлгү үеде улуг сава салгаш, суг сөөртүр машина-биле сугну доктаамал дажыглап турар.

Совхозтуң өске кыштагларында малчыннарының суг-биле хандырылгазы эки. Оларның одаар хөмүр-дажын, ыяжын база доктаамал сөөртүп чедирип турар. Совхозтуң чолаачылары, трактористери малчыннарның ажылынга улуг дузаны чедирип келгеннер. Артык кезектер чок болганындан харын туруушкуннар, ажылга үзүктелиишкиннер таваржы бээр.

Малчыннарның культурлуг амыдыралының деңнели негелдеге четпейн турар. Оларда радио чок, хурал-суглаа кылыр, лекция, беседа дыңнаар кызыл-булуңу чок. Амгы үеде совхозтан-даа, районнан-даа малчыннарга лекция, беседа кылып келген кижи чок. Чүгле мал эмчилери зооветөөредилгени эрттирип турарлар. Малчыннарга кээп турар автомагазиннер оларны чогуур бараannар-биле хандырбайн келген. Уруглар идик-хеви, чоттунар аржыыл, согуна дээн ышкаш бараалнар шуут көзүлбес. Ынчангаш бо талазы-биле чогуур хемчээн ап, дуза чедирерин малчыннар манап турар.

К. ЧАВЫРАЛ,
хойжу бригаданың бригадири.

Школа кандыг болур ужурлугул

СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис

ШКОЛА, КҮШ-КУЛЬТУРА, СПОРТ

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалынга болгаш партияның Төп Комитединиң июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр школаларга күш-культура болгаш спорттуң, туризмниң хөгжүлдезиниң база өөреникчилерниң күш-дамыр дадыгыышкынын экижидериниң айтырыгларын болгаш 1983—1984 өөредилге чылының бирги чартыының түңнелдериниң дугайын Кызыл хоорайның школаларының башкылар коллективтериниң январь конференциязынга чугаалашкан.

СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1983 ч.) Пленумунга эш Ю. В. Андроповтуң чугаазын болгаш ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннарының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин Кызылдың школаларының башкылары сеткил ханыышкын-биле уткаан болгаш ханы сонуургалдыг-биле чугаалажып көрүп турар. Ол партийжи чугула документиде улустуң башкызының дугайында бижээни кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжын хайныктырып келир-дир.

«Улустуң башкызы — аныяк салгакчыларның угаан-бодал мөзү-шынарының каңнакчызы, ниитилелдиң бүзүреткен кижизи-дир, ниитилел аңаа эң-не эргим, эң-не үнелиг эртинезин, бодунуң келир үезин идегеп, бүзүреп турар. Эң-не буянныг болгаш эң-не нарын берге профессияга амыдыралын бараалгаткан кижиден ол профессия доктаамал чогаадыкчы чорукту, бодалдың могаг-шылаг чок ажылдаарын, уругларга сагыш-сеткилиниң ханызындан кайгамчык буянныг болгаш ынак болурун, хүлээнген херээнге кызыгаар чок шынчы чорукту негеп турар»— деп, СЭКП ТК-ның төлевилелинде бижиттингени Коммунистиг партиявыска, Совет күрүневиске бистерниң, башкыларның, чоргааралын хайныктырган. Шак ындыг ада сагыш салыышкынга чүгле эки ажыл-биле жарыылаар апаар бис.

Бо өөредилге чылының бирги чартының түңнелдерин ап көрээлиңер. Эки көргүзүглерни № 3 болгаш № 7 школа—99,6 хуу (директорлары В. И. Виденкин, А. И. Абросимова), № 11 школа — 99,2 хуу (директору А. П. Тещукова) болгаш № 1 школа — 99,1 хуу (директору А. М. Леонова) чедип алганнар. Эки болгаш кончуг эки өөредилгелиглерниң саны мурнуңдагы өөредилге чылының ол үези-биле деңнээрге өскен болгаш 3561 четкен. № 3, 7, 11 школаларда эки болгаш кончуг эки өөренген өөреникчилерниң саны 40—42 хуу чедип турар. Бодунуң эртеминге болгаш клазынга багай демдек чок, 100 хуу өөредилгени 316 башкы болгаш 210 класс чедип алган.

Эрткен өөредилге чылының доозукчуларындан 8 класстың 22 хуузу, 10 класстардан 67 хуузу тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринче өөренип кирген.

Бо өөредилге чылының бирги чартында конференцияның хүн айтырыынга күш-культура болгаш спорт дугайында айтырыг тургустунганы таварылга эвес. «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам ыңай көдүрер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын үндүргенинден бээр ийи чыл ажып турар. Хоорайның улус өөредилге килдизи, ниити билиг школалары болгаш школадан дашкаар уруглар албан черлери ук доктаалды күүседири дээш эвээш эвес ажылдарны ол үениң дургузунда кылып чоруткан.

Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын хөгжүдер талазы-биле хемчеглерниң 5 чыл хуусаалыг планын школа бүрүзүнде ажылдап кылган. Өөредилге-кижизидилге ажылының планында бир кезээ кылдыр күш-культураны, өөреникчилерниң күш-дамыр дадыгыышкынын чугулалап кирген.

Сөөлгү чылдарда материалдыг баазa быжыккан. Барык шупту школалар спорт залдыг, спорт дериг-херекселдери бар. Күш-культура болгаш спортта хаара туттунган аныяктарның саны көвүдеп турар. Ындыг өөреникчилерниң саны ийи чыл мурнунда 31,1 хуу турганындан ам 50 хуу чедип турар. ГТО-нуң хөрек демдээниң эдилекчилери 1981 чылда өөреникчилерниң ниити санындан 22,9 хуу турган болза, ам 41 хуузу ГТО комплекстериниң нормативтерин дужааган, хөрек демдээн алган.

Күш-культура кичээлдериниң шынары бедип турар. № 2 школадан Н. Ч. Салчактың, № 14 школадан В. В. Чурутонуң, А. В. Дьяченконуң, № 15 школадан Н. Я. Григорьевтиң, № 7 школадан Н. М. Кузьминаның, школа-интернаттан Э. А. Крыцинаның күш-культура кичээлдери методиктиг бедик деңнелде болгаш солун эртип турар.

№ 14 школада күш-культура болгаш спорт өөреникчилерниң хүн бүрү амыдыралында быжыы-биле кирген деп болур. Ында эртенги гимнастиканы хүннүң-не кылыры, узаткан чапсарда шимченгир оюннарны организастаары чурумчаан. Чиик атлетикага кросстарны, массалыг маргылдааларны эрттирип турар. Эрткен чылын школага спортчу, күш-культура-кадыкшылганың 18 маргылдаалазын, оюннарын эрттирген. 400 ажыг өөреникчи спортчу секцияларда болгаш уругларның спорт школаларында өөренип турар. 509 өөреникчи (72,3 хуу) ГТО комплексиниң нормативтерин дужааган, олардан 368 кижи ГТО-нуң хөрек демдээниң эдилекчизи.

Чүгле күш-культура башкылары спорт-массалыг бүгү ажылдарны кылыры берге, аңаа активчилерни, эки спортчуларны, хөй-ниити тренерлерни, класстарда күш-культура организакчыларын кииристирери чугула. Школаларда күш-культура чөвүлелдери ол ажылдарны идепкейлиг организастаар ужурлуг.

Күш-культура башкыларында боттарының кичээлдерин чогаадыкчы ёзу-биле көрүп, методика болгаш организастаарының талазы-биле бедик деңнелге чорудуп болурунуң аргалары бар.

Ындыг-даа болза № 3 школаның күш-культура башкызы И. П. Ильинаның, В. Ф. Тутатчиковтуң, № 11 школадан В. П. Баклыковтуң кичээлдери куду деңнелде эртип турар.

«Спорт херекселдеринден бериңер, ынчан чүнү-даа кылып болур, ажылывыс экижир»— деп турарын бо-ла дыңнап болур. А школаларда бар спорт херекселдериниң эдилели, ооң кадагалалы дендии багай, социалистиг өнчүге шак ындыг хамаарылга канчап-даа таарышпас.

Хоорайның улус өөредилге килдизи, методиктиг каттыжыышкын болгаш школалар — спорт залды, спорт шөлүн эки дерип алганы, спорт дериг-херекселдериниң эки эдилели, кадагалалы дээш конкурстар чарлаарын организастаар херек.

2—3 чыл мурнунда спорт шөлдерин школалар кылып, дерип турган. А сөөлгү үеде аңаа шуут дегбестээн, ону чаартып кылырынче сагыш салбастааннар хөй. Чүгле № 4 школада (директору Л. Н. Деменская) спорт комплекси боттарының күжү-биле кылып алыр дээш оралдажып турар.

Эге класстарга-ла күш-культураже кичээнгейни улгаттырар, уругларның сонуургалын көдүрерин чедип алыр херек. Бо талазы-биле чедир кылдынмайн турар чүүлдер хөй. Бичиилер-биле ажылдап турар хөй-ниити тренерлер, үстүкү класстың өөреникчилери барык чок. Эге класстың башкылары күш-культура кичээлин өске эртемнер-биле солуп турар таварылгалар бар.

Күш-культура кичээлинде техниктиг херекселдерни — диапроектор, киноаппаратура, проигрыватель, магнитофон дээн ышкаш чүүлдерни кайы-даа школада ажыглавайн турар.

Дүрген өзүп орар кижилерниң организминиң сайзыраарынга чүгле күш-культура кичээли эвээш, оларга хөй шимчээри, маңнаары, халыыры негеттинер. Ынчангаш школаның хүн чурумунга күш-культура-кадыкшылга хемчеглерин киирерин көрүп турар. Мурнунда чылдарда эртенги гимнастиканы 6 школага кылып турган, ам Кызылдың шупту школаларында ону чурумчуткан.

Күш-культура шагын узаткан хүн бөлүктеринге хүнүнүң-не эрттирери көрдүнген болгай. Ону эрттирерин эреңгейлээр, азы кандыг-бир оюннар-биле солуурун көвүдедип турар.

Күш-культураның бажың онаалдазын уругларга бээр дугайында айтырыг сөөлгү чылдарда көдүрлүп турар. Кайы-бир мергежилгелерни четче шиңгээдип алырынга күш-культура кичээли чедишпес, бажыңга немей ажылдаары черле ажыктыг, маңаа ада-иелерниң школагэ дузазы улуг.

Ол ышкаш сөөлгү чылдарда школаларда чиик атлетика, хаак, коньки секциялары барык чок. Гимнастика мырыңай уттунган. Хаакка, конькиге маңнаарының массалыг кросстарын эвээш организастап турары таарышпас. Хаак секциязы чүгле 2 школада, № 14 школада база школа-интернатта ажылдап турар.

Уругларның чурттап турар чериниң аайы-биле күш-культура-кадыкшылга хемчеглерин организастаары база чугула. Хоорайда уругларның 4 спорт школа бар, оларның бирээзи хоорайның улус өөредилге килдизинге хамааржыр. 1950 чылдан тура ажылдап турар бо школада спорт баазазы барык чок. Чүгле сөөлгү үеде № 3 школаның эштир бассейнин спорт школазында быжыглаан. Гимнастика секциязын эрттирер зал азы класс-биле хандыртынмаан, хөгжүм херексели пианино, хевис безин чок болуп турар. Уругларның спорт школазының өөреникчилери республика чемпионнары, призерлары болур. РСФСР-ниң бирги чери дээш зона маргылдааларынга-даа база киржип турар. Шыырак спортчуларны кижизидери, тывары эки ажыл, ынчалза-даа спорт школаларының кол угланыышкыны — өөреникчилер ортузунга күш-культураның болгаш спорттуң массалыын көдүрери, ГТО комплексизиниң нормативтерин дужаарынга белеткээри болур.

Бедик мергежилдиг башкы кадрлар чедишпези — улус өөредилгезинде берге айтырыгларның бирээзи. Ыланггыя күш-культура башкыларының белеткели бистиң республикада нарын айтырыг. Кызыл хоорайның школаларында амгы үеде 19 күш-культура башкылары бар. Оларның алдызы дээди, бежи тускай ортумак эртемниг. Бо чылын чаа 8 специалисти алган бис, олардан 4 башкыны шериг хүлээлгезин эрттирери-биле чорутткан. Амгы үеде № 8, 7, 4, школаларда күш-культура башкызы чок. Школада күш-культура болгаш спорттуң массалыының хөгжүлдези-биле чергелештир, шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар база эвээш эвес. Күш-культураны, өске эртемнер-биле бир дөмей, школага кол эртемнерниң бирээзи болдурар, ооң ужур-дузазын көдүрери чугула.

Күш-культура, спорт болгаш школаларда шериг эге белеткели совет патриотчу, интернационалчы мөзү-шынарны уругларга кижизидеринге дузалаар. Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннарының төлевилелинде мынчаар чугаалаан: «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлеңинге албан эрттиреринге белеткелдиг, Совет Армияга ынак чорукту кижизидерин, социалистиг Ада-чурттуң хамаатызы мен деп чоргааралдың, ону камгалаарынга кезээде белениниң бедик медерелин хевирлээрин өөреникчилерниң шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң үндезини кылдыр тургузар. Ниити билиг болгаш профессионал школаларга шеригниң эге белеткелиниң ужур-дузазын, деңнелин база бедидер.

Шериг эге белеткелиниң талазы-биле школаларның мурнунда турар сорулгалар: өөредилге-материалдыг баазаны чурумчудары, шериг училищезинге өөренир күзелдиг оолдарны белеткээри, класстан дашкаар ажылды, камгалал-массалыг угланыышкыннарның бөлгүмнерин, секцияларны организастаары, шериг эге белеткелиниң башкыларының методиктиг каттыжыышкынын тургузары болгаш оон-даа аңгы айтырыгларны шериг эге белеткелиниң удуртукчулары шиитпирлээр ужурлуг».

З. БОРИСОВА.

Кызыл хоорküүскомунуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Уланчызы. Эгези № 19 «Шында»).

Александр Антонович **Киселёв**— районнуң Туранда бүдүрүлге каттыжыышкынының механиги.

Вера Сергеевна **Колесникова** —Тураның тараа хүлээп алыр бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Александр Сергеевич **Костенков** —Тураның харылзаа белдиринде ЛТЦ-2 -ниң начальниги.

Иван Васильевич **Кудря** —Туранның райүлетпүр комбинадының туүйбу цегиниң мастери.

Гера Васильевна **Кузнецова** — «Новосибирскдорстрой» трестиң № 833 тудуг эргелелиниң комендантызы.

Василий Владимирович **Лаптев** —районнуң Туранда бүдүрүлге каттыжыышкынының кол бухгалтери.

Анастасия Васильевна **Леонтьева** —районнуң чуртталга-коммунал ажыл-агыйы бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

Василий Ефремович **Макеев** —тудуг мастерлери белеткээр школаның директору.

Зинаида Петровна **Меньшикова** —районнуң план килдизиниң начальниги.

Сайын-Белек Балыкович **Ондар** —«Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Анна Михайловна **Оюн**—Аржаан ортумак школазының кижизидикчизи.

Мария Дмитриевна **Петеримова** — райкүүскомнуң улус өөредилге килдизиниң кол бухгалтери.

Евдокия Садофьевна **Подыбалова** — Тураның районнуң бүдүрүлге каттыжыышкынының секретарь-машинакчызы.

Любовь Михайловна **Попкова** —Туранның харылзаа белдириниң Хүт салбырының начальниги.

Очур-оол Чажопайович **Салчак** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Чыдагбай Сандыевич **Салчак** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Черлиг-оол Ламажакович **Сат** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Даржаа Семёнович **Сенгии** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Варвара Михайловна **Сухорослова** — Тураның районнуң бүдүрүлге каттыжыышкынының склад эргелекчизи.

Павел Кувандович **Тамба** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Гавриловна **Теплых**—Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң районда бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы.

Андрей Аминович **Торлук** —«Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Улуг-оол Делзинович **Ховалыг** —«Кызыл тараачын» совхозтуң малчыны.

Семён Тандакаевич **Хөлдүгбей** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Евгения Егоровна **Хууракай** —Өөк суурда пенсионер.

Тюлюш Улуг-Аттыгович Чамзы — «Өөк» совхозтуң малчыны.

СҮТ-ХӨЛ РАЙОНДАН

Биче-оол Сарыг-оолович **Донгак** — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң кол зоотехниги.

Бүрбүлдей Биче-Караевич **Куулар** —«Октябрь 30 чылы» совхозтуң тракторизи.

Куулар Андреевич **Машпак-оол** — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң нефтьажылагый эргелекчизи.

Даңзы-Белек Баазанович **Монгуш** — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң малчыны.

Дукур Арбай-ооловна **Монгуш** — Сүт-Хөл суурда № 11 аптеканың санитарказы.

Опал Хөйленович **Монгуш** — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң бригадири.

Тас-оол Конзан-оолович **Ондар** — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ветфельдшери.

Колдуш Чангайовна **Ооржак** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ланзыы Чамзырынович **Оюн** — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ветфельдшери.

Сөсекпен Белековна **Сат**—«Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Ермолай Минеевич **Антонов** — Тываның тараа продуктулар бүдүрүлге эргелелиниң килдис начальниги.

Татьяна Петровна **Астанина** — Тыва АССР-ниң Дээди судунуң суд коллегиязының даргазы.

Матвей Андреевич **Бавыкин** — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобаазазының чолаачызы.

Виктор Прокопьевич **Балезин** — «Медтехника» эргелелдиң мөңгүн кылыглар талазы-биле мастери.

Иван Афанасьевич **Баранов** —Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобаазазының чолаачызы.

Пётр Моисеевич **Беркович** — Күрүнениң Кызылда пединститудунуң улут башкызы.

Екатерина Сергеевна **Бязлева** — «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадири.

Зоя Фёдоровна **Борисова** — хоорküүскомунуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи.

Михаил Миронович **Бурков** — Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң тускайжыткан автобүдүрүлгезиниң механиги.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

К. ФОМВИХАННЫҢ ЧУГААЗЫ

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Лаос Улус Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Кейсон Фомвихан Лаостуң улусчу армиязының тургустунганындан бээр 35 чылынга тураскааткан массалыг митингиге чүве чугаалаан болгаш ССРЭ-биле быжыг найырал, бүгү талалыг кады ажылдажылга, Индий-Кыдат чурттары-биле дайынчы эвилел бистиң партиявыстың болгаш Лаос күрүнезиниң даштыкы политиказының чайгылыш чок угланыышкыны болуп турар деп медеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң 1983 чылдың ноябрь 24-те Медеглелин, Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак ленинчи даштыкы политиказын бүгү лаос улус бүрүнү-биле деткип турар деп, ол онзалап демдеглээн.

БҮРҮН ДЕТКЭЭН

БЕРЛИН. (СЭТА). ССРЭ-ниң, социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа күрүнелериниң тайбың инициативалары бүгү-ниити тайбыңны хандырарынга онза чугула ужур-дузалыг болгаш шиитпирлиг рольдуг болуп турар деп, ГДР-ниң кижи эргелери дээш комитединиң болгаш ГДР-ниң эп-сеткил каттыштырылгазының комитединиң каттышкан хуралынга демдеглээн. Тайбыңны камгалаарынче, ядролуг халапты болдурбазынче угланган Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның шиитпирлиг хемчеглерин ГДР-ниң ийи комитеттери бүрүн деткээн.

ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияның күш-ажыл конгрезиниң даргазы Х. А. Сунмону парлалга конференциязынга чүве чугаалаан болгаш чурттуң чаа чазаан конгресстиң бүрүн деткип турарын айыткан. Нигерияның национал экономиказын катап тургузарынга болгаш хөгжүдеринге эргежок чугула күжениишкиннерни кылырынче чаа чазакты болгаш чурттуң патриоттуг хөй-ниити организацияларын ол кыйгырган. Нигерияда болуушкуннарны АКШ-тың болгаш капиталистиг өске-даа күрүнелерниң парлалгазы хажыдыышкынныг кылдыр бижип турарын чурттуң ажылчы чоннары шыңгыы буруу шаап турар деп, Х. А. Сунмону медеглээн.

КЫДАТТЫҢ ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЛЕРИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам-биле кызыгаарга Кыдаттың боо-чепсектиг өнчүк-чөңгээлериниң дугайын Вьетнамның информация агентилели ВИА дыңнаткан.

Январь 2-ден эгелээш кыдат солдаттарның кезек бөлүктери кызыгаарны каш удаа үреп кирген болгаш Вьетнамның соңгу талакы Лангшон, Хатуен, Каобанг, Куангнинь болгаш Хаонгльеншон можуларының девискээринче шургуушкуннарны кылган деп дыңнадыгда чугаалап турар. Шак ол өнчүк-чөңгээлиг семээшкиннер вьетнам таланың чамдык кижилерин амы-тынындан когараткан, кызыгаар чоогунда районнарның чурттакчыларынга эвээш эвес материалдыг когаралды чедирген.

КҮҮСЕЛДЕЗИ КАНДЫГЫЛ?

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитет үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин канчаар боттандырып турарының хыналдазын чоруткан. Күш-культура болгаш спорт комитеди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үндүрген шиитпирлерин база өске-даа айтыышкыннарны күүседир талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорудуп турарын хыналда бадыткаан.

Үстүкү органнардан кээп турар бүгү документилерни — доктаалдарны, шиитпирлерни, дужаалдарны бүрүткел журналынга демдеглээш, таныжып көөрү-биле комитеттиң баштаар черинче дамчыдып турар. Министрлер Чөвүлелиниң чамдык доктаалдарының контролюн күштелдирери-биле коллегияга азы «Урожай», «Спартак» спорт ниитилелдериниң президиум хуралдарынга база чугаалажып көрүп турар. Чижээ, эрткен чылдың июньда комитеттиң коллегия хуралынга СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культура болгаш спорттуң улам массалыг болур чоруун чедип алыр дугайында» доктаалын Кызыл хоорайның спорт комитеди канчаар күүседип турарын чугаалашкаш, тускай шиитпирни хүлээп алган. Ол ышкаш чамдык айтырыгларны хоорküүском хуралынга база чугаалажып турар. Чижээ, эрткен чылын Кызыл хоорküүскомунуң хуралынга дараазында айтырыгларны чугаалажып көрген: Күш-культура болгаш спорттуң массалыг болурун чедип алыры, кижилерниң чурттап турар черлериниң аайы-биле ажылды күштелдирери. Кышкы спорт сезонунга белеткел ажылдары. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культура болгаш спорттуң массалыг болурун чедип алырының дугайында» доктаалының күүселдезиниң чорун турары.

Ооң-биле чергелештир Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң база ооң «Урожай», «Спартак» спорт ниитилелдериниң үстүнде турар органнарның үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин чедип алыр талазы-биле ажылы кошкак тургустунганын хыналданың түңнели илереткен.

Бирээде, шупту кирип турар документилер (доктаалдар, шиитпирлер, дужаалдар, билдиришкиннер, айтыышкыннар, хомудал бижиктер, ажылчы чоннуң санал-оналдары) чаңгыс журналда бүрүткеттинип турар. Документ бүрүзүнге хамаарыштыр ооң күүсеттинген азы күүсеттинмээниниң дугайында ол журналда кандыг-даа демдеглел кылбайн турар.

Эрткен чылдың ноябрь 22-де ВЛКСМ обкомунуң, профэвилелдер чөвүлелдиң секретариады база күш-культура болгаш спорт комитединиң коллегиязы «Комсомол, профэвилел ,күш-культура организацияларының кышкы спорт сезонунга белеткел ажылдарын чорудуп турарының дугайында» тускай майык ёзугаар отчётту бээр, ооң күүселдезин комитеттиң даргазының оралакчызы А. Аракчаа харыылаар турган. Херек кырында бо ажыл талазы-биле мынчага чедир чүү-даа кылдынмаан.

База бир чижек. Эрткен чылдың февральда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитеди өөредилге черлеринге болгаш күш-ажылчы коллективтерге албан эрттирер ужурлуг күш-культура-кадыкшыл хемчеглериниң № 205 дужаалын үндүрген. Ол дужаалдың хоолгаларын спорткомитеттиң инструктору эш Т. Кара-Сал хамаарышкан черлерже чорудар турган. Ук дужаал саазын кырында арткан. Т. Кара-Сал чүгле Чырыдыышкын министерствозунуң инспектору А. Даржаавеке аас-биле дамчыдары-биле өйлежип каан.

Республиканың спорткомитеди күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун чедип албайн турар. Комитеттиң бадылааны план ёзугаар район бүрүзү спортчу маргылдааларның 19 хевирлеринге киржир ужурлуг. Ындыг турбуже, эрткен чылын Бай-Тайга районну чүгле 3, Барыын-Хемчик, Кызыл, Өвүр, Тес-Хем, Тожу районнары чүгле 6—7 маргылдааларга киришкен. Ол районнарда чоннуң спортчу маргылдааларга киржилгези кошкак. База ол ышкаш лыжа, чиик атлетика, ГТО маргылдаалары дээн ышкаш массалыг маргылдааларга киржилге ыракта четпес. Ниитизи-биле, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында спорткомитет (даргазы Н. А. Авдеев) спорттуң массалыг болурун чедип албайн турар, үстүнде турар организацияларның үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин чедип алырынга эреңгейлээр чорук бар, күүсекчи сагылга-чурум кошкак, организакчы ажылдар четпес тургустунганын хыналда сөөлүнде болган хуралга түңнеп чугаалашкан болгаш илерээн. Четпестерни эдерин, спорттуң массалыг болур чоруун чедип алырын спорткомитеттен негээн.

А. АРАН.

ИМПЕРИАЛИЗМ БИЛЕ РАСИЗМНИҢ СҮЛЧЭЭЗИ

Айыыл чок чорук Чөвүлелинге Мурнуу-Африка Республиканың Анголага удур агрессиязын чугаалашканының түңнелдери америк империализм-биле мурнуу-африка расизмниң сүлчээлиг эвилелиниң туруп турарын бүгү делегейниң мурнунга сойгалап илереткен. Агрессияның бүгү үүлгедиишкиннерин Мурнуу-Африка Республиканың доп-дораан соксадырын болгаш Анголада ажелеп алган девискээрден бодунуң шериглерин шуптузун үндүрерин негээн. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң бүгү кежигүннериниң хүлээп алган резолюциязын деткииринден чүгле АКШ болгаш Англия ойталаан.

Ооң чылдагааннары билдингир. Каттышкан Штаттар мурнуу-африка агрессорларының кол эчис сорулгазын— Анголада бурунгаар депшилгелиг ёзу-чурумну узуткаарын деткип болгаш күткүп турар. Олар каттыжып алгаш, шериг күжүн үргүлчү ажыглап тургаш, Мурнуу Африка девискээринге расисчи колониалдыг корум-чурумнарны мөңгежидер, кожазында хамааржышпас африка күрүнелерде байдалдарны сандарадыр болгаш Намибия дугайында айтырыгны чөптүг шиитпирлээрин үзер дээш улам-на калбак планнарны кылып турар.

АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының чүс-чүс компанияларының Мурнуу-Африка Республикада чазый-чилби ёзу-биле хөделип турары бүгүдеге билдингир. Олар расистер-биле кады Мурнуу Африканың чурттакчыларын мөлчүүрү болгаш бойдус курлавырларын төтчеглээри-биле бажын ажыр байып турар. АКШ Мурнуу-Африка Республика-биле садыглажып турар чурттарының даңзызының бирги черинде турар. Ийи чурттуң аразында ниити садыглга алды миллиард доллар ажып турар. АКШ-тың бизнесменнериниң дорт акшаландырыышкыны болгаш америк банкирлериниң чээлилери Мурнуу-Африка Республикада 4 миллиард доллар боop турар. Америк компаниялар Мурнуу-Африка Республикада болгаш Намибияда-даа минералдыг курлавырларны ажылдап кылырынга киржип, канчаар-даа аажок хөй ажык-кончааны ап турар.

АКШ-тың КНО-да доктаамал төлээлекчизи Дж. Киркпатрик ол бүгүнүң дугайында «Вашингтон пост» солуннуң арыннарынга мактанып бижээн: «Бистер хромну, ванадийни, платинаны, марганецти болгаш өске-даа минералдарны Мурнуу-Африка Республикадан сөөртүп алырын хандырарын сонуургап турар бис. Стратегия талазы-биле кандыгыл дээрге, ол чиг-этти оскунары тенек аарыг чорук болур ийик. Оон ыңгыда бистиң шериг корабльдеривистиң Дурбанче, Саймонстаунче, Порт-Элизабетче болгаш Кейптаунче эртип кирер аргалыг болуру херек».

Мурнуу-Африка Республиканың бот догуннаашкынныг Анголага удур амгы халдаашкыны делегейниң болгаш хамыктың мурнунда америк империализмниң улам күштелген агрессчи чоруу-биле, Гренаданың, Ливанның, Никарагуаның улустарынга удур оларны ажур-дүрүм чок үүлгедиишкиннери-биле дорт холбаалыы шуут билдингир-дир.

Г. ШИШКИН. (СЭТА).

НИКАРАГУА. АКШ-тың төп разведка эргелелиниң ыдалааны чепсектиг дээрбечилерге удур демиселге сандинижу улусчу армияның дайынчылары 1984 чылдың баштайгы хүннеринде улуг тиилелгелерни чедип алган. Республиканың Камгалал министерствозунуң дыңнатканын ёзугаар алырга, сандинижу улусчу армияның кезектери Хинотега болгаш Нуэва-Сеговия департаментилерге 120 ажыг контрреволюстуг дээрбечилерни узуткаан.

Никарагуаның Гондурас-биле кызыгаар чоогунда чурттакчылыг черлерин ээлеп алыр дээн сомосажы дээрбечилерниң оралдажыышкыннары сандинижу улусчу армияның дайынчыларының шиитпирлиг болгаш маадырлыг хөделиишкиннериниң түңнелинде буурап дүшкен.

ЧУРУКТА: Никарагуа революциязының камгалакчылары.

АНН—СЭТА-ның телефотозу.

Мугур-Аксы суурнуң улуг, биче чурттакчылары ону шупту таныыр. Ол бичежек дурт-сынныг, оожум чугаалыг, томаанныг. Ужуражып келген кижи бүрүзү-ле ону эптиг-зөлдээ-биле «Экии, башкы» деп мендилээр. Ол көдээ суурда дыка-ла хөй кижилериң башкызы. Ооң өөреткен өөреникчилери чүгле төрээн суурунда эвес, республиканың кайы-даа булуңнарында чурттап, ажылдап чоруурлар. Оларның иштинде эмчи, башкы, ужудукчу, чурукчу, малчын, тудугжу, көдээ ажыл-агыйның тускай эргемниглери-даа бар. Улус ону хүндүлеп, аңаа-ла «Одучуевич» деп адаар.

Адыг Одучуевич Хертек 1949 чылда Кызылдың № 2 ортумак школазын доозуп тура, шилип алган мергежилинге бүгү назынында шынчы болуп арткан. 1951 чылда Абаканның башкы институдун дооскан. Аныяк оол Адыг Хертекти, ооң күзели-биле ыраккы Мөңгүн-Тайга районче чоруткан. Ооң бээр-ле ол черде Адыг Одучуевич ол райондан үнмээн. Ажылдап келген чылдарының дургузунда ол школага башкылап, директорлап, райОНО эргелекчилеп, районнуң улус өөредилгезиниң шугумунда ажылдаваан-на чери чок. Ол ам Мугур-Аксы ортумак школазының интернат эргелекчизи. Интернатта кижизидилге ажылын бедик деңнелге тургускандыңдан ында чурттап турар өөреникчилерниң өөредилгези болгаш сагылга-чуруму эки. Дурзулгалыг башкы Адыг Одучуевич Хертек интернаттың кижизидикчи башкыларының ажылын удуртуп, оларга методиктиг дузаны чедирип, бодунуң байлак дурзулгазын дамчыдып берип турар. «Улус өөредилгезиниң тергиини» коммунист Адыг Одучуевич Хертек суурда идепкейлиг хөй-ниитичилерниң бирээзи. Ол дурзулгалыг пропагандист, чоннуң идей-политиктиг деңнелин бедидеринче база бодунуң эвээш эвес үлүг-хуузун киирип турар.

В. ТАНОВ.

ЧУРУКТА башкы А. О. Хертек.

Авторнуң фотозу.

СЕТКИЛ-ХӨӨНҮН ИЛЕРЕДИП

Культура амыдыралы

Суур бүрүзүн оваарымчалыг көрүп, кичээнгейлиг дыңнаар болза, тускай өңнерлиг, угулзалыг болгаш аялгаларлыг. Ол өңнер болгаш аялгалар суурларның сайзыралын, ооң эзлери кижилериң сагыш-сеткилин, хөөнүн көргүзүп турар. Кижилериң сеткил-хөөнү ажылдаарынга дээштиг чепсек.

Шак-ла ындыг бодал-биле Эрзин районнуң чамдык суурларынга барып, культура амыдыралы-биле танышып чордувус.

Баштай-ла Бай-Даг суурга барган бис. Ол «Чаа орук» совхозтуң төвү. Эрзин, Тес хемнериң каттышканы булунда суур. Суурнуң дал ортузунда улуг ак бажың өскелерден онзаланып көстүп турар. Ол чаа туткан Культура бажыңы. Эрткен чылдың октябрьда ажыглалга кирген. Даштыкы көрүжүнүң аянныг чаражындан ынаар кым-даа барыксай бээр. Суурнуң аянчыдып турар тудугларның бирээзи ол. Ынаар улуг, биче кижилер шынап-ла шуужуп турар. Ында библиотека, кино залы, бөлгүмнер чорудар өрээлдер, спорт залы бар. Ажыы-биле чугаалаарга, суурнуң чурттакчылары ындыг таарымчалыг, чараш культура черин мооң мурнунда кажан-даа ажыглап чорбааннар.

Культура бажыңының адакы каъдында коридорнуң ханазында дөрт улуг чурукту чуруп каан. Олче кымдаа чайгаар-ла кичээнгей сала бээр. Ол улуг хемчээлдиг чуруктарны Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, ССРЭ-ниң Чуруктулар эвилелиниң кежигүнү Бригад Дүпчүр Культура бажыңынга белек кылдыр чуруп берген. Амыдыралдың уран чаражын, өңнерин, аялгазын ында көргүскен.

Чаа Культура бажыңы болганда ооң бүгү-ле дериглелери чаа болуп турар. 350 олуттуг улуг зал. Ында кино доктаамал үнүп турар. 33 чыл иштинде үзүктел чокка ажылдап келген кино механиги Дагба Чамзырай ында ажылдап турар. Ол эрткен чылдың планын ноябрь эгезинде-ле күүседипкен. Ол хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Чаа залда кылыр чүүлдер ам-даа бар, ону механик боду кылып турар — кылбас-түппас чүвези чок шевер киржи-дир. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчизи. Кинолекторий организастаарын планнаан, ону Д. Чамзырай боду удуртур.

Культура бажыңында кабинеттер-ле хөй. Бөлгүмнерге таарыштырган өрээлдер, кеттинер, дыштанып өрээлдер бар. Кырында каътта Эрзинниң төпчүткен библиотеказының филиалы турар. Хөй номнарны делгей чыскаапкан. Ында ном фондузу 18 мың экземпляр. Эрткен чылын 630 кижиге ном бөөрин планнаан, ону 652 кижи чедирген. Номчукчуларга 10300 номнарны берген, азы бир номчукчу ортумаа-биле 15 номну алган. Фермада болгаш бригадаларда 7 көжер библиотеканы тургускулаан. Олар номнар-биле багай эвес хандырганган. Библиотеканың ажылын экижидип, чон ортузунга хөй ажылдарны библиотека эргелекчизи Р. Бадыраа чорудуп турар. Библиотеканың иштики шимелдезин, стендилерни үтка-шыварлыг кылган, үгүлүчү солуп турар. Совет Тыванның 40 чылынга белеткенип, районнуң болгаш суурнуң төөгүзүнден материалдарны, ховар чуруктарны чыып турар.

Библиотекаже улуг, биче номчукчулар шуужуп-ла турар. Кижилериң номнарга сонуургалын ол көргүзүп турар. Библиотекада орус дылда кончуг ховар дээн номнар бар. Сөөлгү чылдарда ол номнарны аңаа шыгжамыр болдурбайн, билиглиг болгаш сонуургалдыг кижилер ажыглап турар. Орус дылды чонның өөренирине библиотека улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Культура бажыңында бөлгүмнерни тускай өөредилге черин дооскан аныяк кижилер удуртуп турар. Кызылдың уран үүлү үчилищезин дооскан Лариса Мандал — Культура бажыңының директору, Улан-Удэниң культура институдунуң доозукчузу Раиса Оюн — уран үүл удуртукчузу. Культура бажыңының «Тарлашкыы» агиткультбригадазы каш чыл улай ажылдап келген. Ол бригаданың артистери малчыннарга, хову бригадаларынга, фермага оюн-конперттерни көргүзүп, лекция, беседаларны кылып турарлар. Агитбригадада 12 кижи идепкейлиг киржип турар. Культура бажыңында ырының, танцының, хөгжүмнүң дээш өске-даа бөлгүмнер тургустунган. Совхоз үш муң рубль-биле чаа оркестрни база садып берген. Ол бөлгүмнер-биле чергелештир амдыызында эки организастап тургустунмаан-даа болза, хөөмей-сыгыттың, национал хөгжүмнүң бөлгүмнерин тургузарын орадажып турар. Маңаа дуза херек. Суурнуң аныяктарындан 50 хире кижи янзы-бүрү бөлгүмнерде киржип турар. Бот-тывынгыр артистерде улуг назылыглар-даа бар.

Бай-Даг суурда чаа Культура бажыңы бодунуң ажылын мынчаар эгелээн. ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга уткуштур чон ортузунга массалыг ажылче кичээнгейни мында база угландырган.

* * *

Тыва Совет Эвилелинге каттыжып турда, Булуң-Бажына ийи-үш хире бичии куу казанак бажың болгаш арыг кыдыы эрик кырынга хөй-ле өглер тургулаан. Эрзинге баштайгы колхозтарның бирээзи аңаа тургустунган. Суур өзүп эгелээн, бичии бажыңчыгашка библиотека база ажыттынган. Дайын сөөлүүнүң берге чылдары тургандаа болза, эки-ле номнар келгилээн. Номчукчулар тыва дыл кырынга эвээш санныг номнар алыр турган. Чечен чогаалдың болгаш эртемниң орус дылга кайгамчык ховар дээн номнары тургулаан. Кижилер ону магадап, чарашсыныр көрден башка ынчан номчуп билбес турган. Оон бөөр элээн чылдар эрткен. Амгы салгалдың улуг кижилери (ынчаарда бичии өөреникчилер турган) чүгле тыва дылдың эвес, а харын орус дылдың номнарын номчуп турар апарган. Олар чүгле культуразын бедидеринге эвес, а билиинге, ажылынга дузалыг кылдыр номнарны ажыглап турар.

Эрзинниң төпчүткен библиотека системазының Булуң-Бажы филиалы чүгле районда эвес, республикада эки ажылдыг деп хөй чылдарда санадып келген. Библиотеканың ажылын эде тургузуп, чон ортузунга библиглерни ном дамчыштыр тарадып, амыдыралдың культурлуг деңнелин бедидери дээш хөй ажылдарны ында библиотека эргелекчизи Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Анна Кыргысовна Чавынчак хөй чылдарда кызымаккайы-биле чорудуп келген.

Ооң үүгле эрткен чылда ажылының долу эвес түңнелдери мындыг. Номчукчулар санын 700 кижи чедирер планныг турган, ону 761 кижи чедирген. Оларга 12900 номнарны бөөр тургаш, 13000 номнарны бижиткен. Суурда 994 кижи чурттап турар, а олардан 761 кижи номчукчулар. Ооң иштиде өөреникчилер 237 хире. Номчулга конференциязын 2 катап эрттирген. Х. А. Тока-Анчымаанның «Эрткен оруктарым» деп номунга номчулга конференциязынга автору чалап киириштирген.

Күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылга кежээзин организастаан. Аңаа суурну болгаш колхозту үндезилеп тургусканнардан 12 кижи киришкен. Партия кежигүнүнге 50 ажыг чыл стажтыг Артына Номгаевич Күнзек болгаш Кыргыс Норбу, Норлалаң Седип болгаш ооң-даа ескелер солун үүлдерни чугаалап, күш-ажылга аныяктарны кижизидер дугайында ажыктыг сүмелерни бергеннер.

Библиотека ында Культура бажыңының ажылдакчылары-биле кады «Кежээниң мурнунда хүндү» деп мурнакчылар-биле ийи кежээни организастаан. Аңаа Ленин аттыг совхозтуң мурнакчы хойжулары Антонина Ивановна Тарначы болгаш Даландай Кыргысович Норбу олар келгеннер. Кежээге хөй кижи келген болгаш ону кижизидикчи ужур-дузалыг кылдыр организастаан. Булуң-Бажы суурда Культура бажыңы сөөлгү каш чылдарда аңаа тудуп тургускан көскү бажыңнарның бирээзи ол. Оон суурнуң культура амыдыралының аялгазы дыңналып кээп турар. Аңаа кино, концерт, хуралдар, ужуражылышкыннар болгулаар. Ындыг-даа болза үк Культура бажыңының дашты-кы хевирин оон бүзүк соңгалары үреп турар. Суурда чамдык бичии оолдарның кижизидилгезинин хирелии, хөй-ниитиниң өнүү-хөрениизин камгалап билбези чаңгыс оон-на көстүп турар. Улуг кижилер база олче кижээнгей салбаан.

Культура бажыңы ажылдап-ла турар. Ынчалза-даа экижидип, көскү деңнелге чедирер дээш хөй-ниити организацияларындан маңаа дуза херек.

А. АРАПЧОР.

УРАН ЧҮҮЛ КӨРҮЛДЕЗИ

Совет Тыванның 40 чылынга турасказаткан бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези район төвүүге болуп эртикен. Аңаа ортумак школаларның болгаш уруглар садыгының коллективтеринден бот-тывынгыр 100 ажыг артистер киришкен. Концерт номерлериниң жанрлар аайы-биле күүселделери, индикхел, сцена кааскалгазы үениң негелделериниге дүгжүп, мооң мурнунда үнген күүселделер катаптаттынмайн турар. Көрүлдеге эки киржилгези дээш бирги черегениң диплому-биле Мугур-Аксының «Чечек» уруглар садыгы (эргелекчизи Х. С. Доскаар) шаңнаткан. Артыкан черлерни үлешкен Мугур-Аксы ортумак школазы (концерт удуртукчузу М. О. Саая), Мөген-Бүреи ортумак школазы (О. С. Салчак), «Хүнчүгеш» уруглар садыгы (С. Б. Саая) хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле тус-тузунда шаңнаткан. Эки киришкеннерни база шаңнаан.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.
Мөңгүн-Тайга район.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Үлетпүр садының магазиннери садып алыкчыларга эптиг болгаш таарымчалыг болуру-биле мооң адаанда бараанарны база чээлиге садып турар: «Рубин», «Темп» маркаларлыгдан аңгыда, өңүүг көргүзер телевизорлар, бичии хемчээлдиг телевизорлар, янзы-бүрү марканың чиик мотоциклдери, хеме моторлары, радиоприёмник херекселдери, магниторадиолалар, тюнерлер, магнитолдар болгаш 400 рубльден өрү өртектиг оске-даа радиоаппаратуралар; 100 рубль ажыг өртектиг хрустальдан кылыглар; арыг дүктен аргаан камволь болгаш Павло-Пассадтың өйүп кааны 30 рубль өртектиг аржыылдары, чурт иштинге кылган дүк пестер болгаш даштыкы платьелер (капиталистиг чурттарныңдан ангыда), платье кылыр пестерни, даштыкының торгу платье пестери, бир метри 20 рубльден өрү өртектиг трикотаж, ацетат болгаш триацетат волокнодан кылган платье пестери, эр болгаш херээжен улустуң дүктен болгаш синтетикадан даараан хептери (дээди шынарның кышкы тону, эр кижиниң часкы-күскү тону, плаштар) ацетат болгаш капрон волокнолардан даараан трикотаж иштики хептер, оларның-биле кады фин будурулгениң эр кижилер кедер улуг өртектиг иштики хептери, чурт иштинге болгаш даштыкыга-даа даараан даштыкы трикотажтың улуг өртектиг кылыглары.

Үлетпүр бараанарының садының мооң адаанда магазиннеринден бараанарны чээлиге садып ап болур сиилер:

«Саян» универмаг.

№ 5 —«Детский мир» магазин.
№ 7—«Посуда» магазин (рынок).
№ 10 —«Мебель» магазин (Титов, 6).
№11 —«Спорттовары» магазин (рынок).
№ 12—«Электротовары» магазин (Титов, 4).
№ 13— «Промтовары» магазин (Дружба, 1).
№ 14 —«Аялга» магазин (Кочетов, 62).
№ 16—«Промтовары» магазин (Кечил-оол, 63).
№ 19 —«Промтовары» магазин (Трудовая, 18).
№ 22 —«Промтовары» магазин (Кирпичная, 2).

Бараанарны чээп садып алыңар! Олар сиилерге таарымчалыг-даа, ажыктыг болгаш кампалгалыг-даа!.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ

24. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Документалдыг фильмнер. 9.40 — М. Горький —«Достигаев болгаш өскелер-даа». Фильм-шии. 12.00 — Телемедээлер. 12.05 — 14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.20 —Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 15.55 — Концерт залында — школачылар. 16.45—Черде, дээрде болгаш далайда. 17.15— Чурук бүрүзүнде — хүн. 17.30—Чаа техниканы шиңгээдип алырының айтырыгларының дугайында документалдыг телефильм. 18.30— Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— «Соңгулдаларга уткуштур». 19.15 — «Блокада». Уран-чечен фильм. А. Чаковскийниң ындыг аттыг романын ёзугаар кылган. 1-ги кезээ. Бирги фильм —«Лужский рубеж». 21.00—«Ye». 21.35 — Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис. 22.05— Концерт. 22.50 — Документалдыг телефильм. 23.10— 23.30 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 —Телефильм. 8.35 — Бойдус эртеми. 2 класс. Биске кыштаар куштар. 8.55 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.15 — Француз дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 9.45 — Бойдус эртеми. 2 класс. Биске кыштаар куштар. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. «Сагылга-чурумнуң болгаш харылзаанның культуразы». 10.35 — Физика. 8 класс. Дензи чок чорук болгаш ооң салдары. 11.05 — Шыдыраа школазы. 11.40 — Физика. 8 класс. Дензи чок чорук болгаш ооң салдары. 12.10 — Төөгү. 5 класс. 12.35—Ниити биология. 10 класс. 13.05 — Зоология. 7 класс. 13.30 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 14.00 — География. 7 класс. Карпаттар, Крым, Кавказ. 14.30 — М. В. Ломоносов. 15.25 — Телемедээлер. 15.30 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Уругларга эртем-тайылбырлыг фильм. 18.40 —«Азияның төвү». 19.10— А. Твардовскийниң шүлүглелиндеп «Куда» деп үзүндүнү А. Борисов номчуур. 19.20 —Телемедээлер. 19.30 — Концерт.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.20 —Документалдыг телефильмнер. 21.00 —«Ye». 21.35—22.40 — «Миг удачи» Уран-чечен телефильм.

25. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Элээдилериниң чогаадылгазы. 9.25 — «Блокада» Уран-чечен фильм. 1-ги кезээ. Бирги фильм. 11.10 — «Аянчорукчулар клуву». 12.10— Телемедээлер. 12.15—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 —Документалдыг телефильмнер. 15.30 — Делегей конкурстарының лауреады Г. Мамайков баяпта ойнаар. 16.00 — Документалдыг телефильм. 17.00 — Песня далёкая и близкая. 17.45 —«...Он алды хар чедир болгаш ооң өрү назылыг». 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Бистиң садывыс. 19.25 — К. Сен-Санс. Скрипкага болгаш арфага фантазия. 19.45 — «Блокада». Ийиги фильм. 21.00 — «Ye». 21.35 —Документалдыг телефильм. 22.35 — Эрткен неделяда спорт. 23.05 — Документалдыг телефильм. 23.15— 23.35 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35 — География. 7 класс. 9.05 — Немец дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 9.35 — География. 7 класс. 10.05 —ПТУ сургуулдарынга. Физика. Электролиз. 10.35 — Ниити биология. 9 класс. 11.05 — Тележурнал. 11.40 — Ниити биология. 9 класс. 12.10 — Төөгү. 6 класс. Ян Гус. 12.40 —Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.50— Немец дыл. Өөреднлгениң 2-ги чылы. 13.20 — Д. И. Фонвизин — «Недоросль». 14.05 —Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.20 — Совет чурулга уран үүлүнде коммунистиң овур-хевири. 14.50— О. Берггольцтуң шүлүк чогаалы. 15.30 — Телемедээлер. 15.35—18.00 —Чапсар. 18.00 —Телемедээлер. 18.15 — Тележурнал.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Делегей байдалының дончуулалы. 19.10 — Фильм-концерт. 19.15 — «Азияның төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 —Чарладдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.20 —Кижи болгаш хоойлу. 20.50— Документалдыг фильм. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Буруу чок буруулуглар». Уран-чечен фильм.23.10—23.45 — Концерт.

26. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бистиң-биле кады, бис ышкаш, бистен эки кыл». ГДР-ден дыка-дыгылга. 9.55 —Киножурнал. 10.05 —«Блокада». Ийиги фильм. 11.20— Телетайылбырлыг. 12.05 — Телемедээлер. 12.10—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Индия Республиканың хүнүнге. «Индия-биле ужуражылга». 15.00 — Концерт. 15.55— Документалдыг телефильм. 16.55 — Делегей конкурузунуң лауреады Д. Гайдук фортепианога ойнаар. 17.15 — Орус чугаа. 17.45 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Ийи делегей — ийи политика». 18.15 — Весёлые нотки. 18.30 —Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Соңгулдаларга уткуштур. 19.20 — «Блокада». 2-ги кезээ. Бирги фильм. 21.00—«Ye». 21.35 — «Музыка дугайында чугаавысты уламчылап тур бис». 22.55 — Документалдыг телефильм. 23.15 — 23.30 —Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 —Телефильм. 8.35 — Бойдус эртеми. 4 класс. 8.55 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер. 9.15 — Испан дыл. 9.45 —Бойдус эртеми. 4 класс. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. А. М. Горький. «На дне». 10.35— Ф. М. Достоевский. «Керек үүлгедиишкини болгаш кеземче». 9 класс. 11.05 — Бистиң садывыс. 11.40 — Ф. М. Достоевский. «Керек үүлгедиишкини болгаш кеземче». 9 класс. 12.10 — Төөгү 7 класс. 12.40 —Испан дыл. 13.10 — В. Вишневский — чогаалчы —коммунист. 14.00 — «Хоорайжылар». Уран-чечен фильм. 15.25 —Телемедээлер. 15.30 —18.00 — Чапсар. 18.00— Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 —Кызыл хоорайның пионер дружиналарының ажылының дугайында дамчыдылга. 18.50 — С. Прокофьев. Фильм-концерт. 19.10 — «Азияның төвү». 19.40 —Телемедээлер. 19.50 —Чарладдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.20 — Айыыл чок чоруктуң шимчээшкини. 20.50 — Документалдыг телефильм. 21.00 — «Ye». 21.35 —«Шуптуңарга четтирдивис». Уран-чечен телефильм. 23.10 —23.45 — Баскетболга ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдаа. Эр улус. ЦСКА—СКА (Киев).

27. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Чудеса без чудес». 9.25 — «Блокада». Ийиги кезээ. Бирги фильм. 11.05 —Концерт залында — школачылар. 11.55 —Телемедээлер. 12.00 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.40 — Я. Сибелиус. 7-ги симфония. Фин радиозунуң симфониктиг оркестри күүседир. 16.05 — Шыдыраа школазы. Мергежил кичээлдери. 16.35 — Концерт. 17.00 — «Тоолга аалдаашкын». «Маугли». 18.00 — «Эртем болгаш амыдырал». 18.30 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 — Р. Леденев —«Элегический» секстет». 19.20 — Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис. РСФСР-ниң чырыдышкын министри Г. П. Веселов-биле беседа. 19.55 — «Блокада». 2-ги кезээ. Ийиги фильм. 21.00—«Ye». 21.35 —Телеклуб. 23.05 — Документалдыг телефильм 23.20 — 23.40 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг фильм. 8.35—Төөгү. 4 класс. 9.05 — Англи дыл. 9.35 — Төөгү. 4 класс. 10.05 —ПТУ сургуулдарынга. Астрономия. Сылдыстарлыг дээр. 10.35 —География. 5 класс. 11.05 —Д. Дефо болгаш ооң «Робинзон Крузо» деп ному. 11.40—География. 5 класс. 12.10 — Төөгү. 9 класс. 12.40 —Англи дыл. 13.10— «Знай и умей». Школачыларга эртем-өөредиглиг дамчыдылга 13.55 — «В. Гаршиниң дугайында сактыышкыннар». 14.55 — ССРЭ-ниң күрүне эрге-чагыргазының органнарының системазының дугайында дамчыдылга. 15.25 — Телемедээлер. 15.30 — 18.00 —Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 —Уругларга фильм. 18.45 — Тыва шулук чогаалында лирика. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 —«Азияның төвү». 19.55 —Чарладдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.20 — Баскетболга ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдаа. Эр улус. «Жальгирис» (Каунас) — «Тудугжу» (Киев). 21.00 — «Ye». 21.35 — Уран-чечен фильм. 23.00 — 23.50 — Музыкалыг дамчыдылга.

28. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Кадык болур дизинээ. 9.00 —АБВГДейка. 9.55—«Спортлотонуң» 4-кү тиражы. 10.05 —«Блокада». 2-ги кезээ. Ийиги фильм. 11.10 — Эки барааннарны хөйнү бүдүрер. 11.40— Фильм-концерт. 12.25 — Документалдыг телефильм. 12.55 —Бөгүн делегейде. 13.10 — Өөнүктернің шырайы. 13.55—14.10 —Чапсар. 14.10 —Үнүштер делегейи. 14.55 — Билдингир-даа болза, элдептиг. 15.55 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновнуң беседазы. 16.30—Бокска делегей ужуражылгазы. ССРЭ-ниң шилиндек командазы биле АКШ-тың шилиндек командазы ойнаар. 18.00—«Дем каттыштырыгазы». Тележурнал. 18.30— Мультфильмнер. 18.35 — «Телекөрүкчүлерге 9-ку студиянның харылзалары». Башкарыкчызы — политиктиг тайылбырлакчы В. Зорин. 19.55 —«Ыры-83» деп телефестивальдың түңнел кежээзи (Декабрь 30-ниң дамчыдыгазын каталтаар)· 21.00—«Ye». 21.35—«Ыры-83» деп телефестивальдың уланчызы. 22.50 — Ленинград дугайында документалдыг фильм. 23.10 — 23.20 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Документалдыг фильм. 8.25 — Музыкалыг дамчыдылга. 8.55 —Новосибирскиниң телестудиязының программазы. 10.10 — Концерт. 10.35 — Документалдыг телефильм. 10.45 — А. Бабаджанянның эстрада чогаалдары. 11.20 — «Багряный бор» деп телешии. 12.45 — А. Пластовтуң чогаадылга ажылы. 13.15 — Артиллерия маршалы К. П. Казаков-биле школачыларның ужуражылгазы. 14.00 —Венадан концерт. 15.00— «Кадыкшыл». 15.45 —«Музыкальный киоск». 16.15 — Делегей кинозуның мастерлери. 17.45 —Москва. Консерваториняның улуг залы. 19.50 — Документалдыг фильм. 20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Делегей байдалының дончуулалы. 20.30 —Бүгүдеге стадион. 21.00 —«Ye». 21.35— 23.55 — «Театр», Уран-чечен телефильм.

29. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.40 —Уругларга эртенги гимнастика. 8.55 —Концерт. 9.40 —«Будильник». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!» 11.10 —«Кадыкшыл». 11.55 — Музыкалыг дамчыдылга. 12.25 — Кедээниң шагы. 13.25 — «Музыкальный киоск». 13.55 —14.10— Чапсар. 14.10 —Совет черге ужуражылгалар. 14.25 — Ленинград чуруктулариның чуруктарының делгелгези. 14.55 — «Шуурган» деп телешии. 16.05 — «Аян-чорукчулар клуву». 17.05 — Ленинградтың болгаш Ленинград областың партия, совет организацияларының ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары-биле ажылының дугайында дамчыдылга. 18.05 — Делегей панорамазы. 18.50 —Мультфильмнер. 19.15 — Уран-чечен фильм. 21.00 —«Ye». 21.35 — Делегей' болгаш аныяктар. 22.10 —Футбол талазы-биле маргылдааларның дончуулалы. 22.30 —Концерт. 23.05 —23.15 —Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Урал баянистериниң тризу ойнаар. 8.25 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35 — Орус чугаа. 9.05 — Документалдыг телефильмнер. 9.55 — Делегей конкурстарының лауреады С. Стадлер ойнаар. 10.40 — Н. Некрасов. Аңгы-аңгы чылдарның шүлүктери. 11.25 — Спутниктиң киноэрителя. 12.10 — «Тоолга аалдаашкын». «Маугли». 13.10 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 14.10 — «Оттуг оруктар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 12-ги сериязы. 15.35—«Шире круг». 17.15 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 17.40 — Телешии. 18.55 — «Евгений Мравинскийниң концерттеринде». 4-кү дамчыдылга — «Чайковскийниң 5-ки симфониязы». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15—Дзю-дога делегей маргылдааларының. 20.50 — Документалдыг телефильм. 21.00 — «Ye». 21.35 — Уран-чечен телефильм. 22.50—00.20 —Хоккейге делегей ужуражылгазы. Финляндияның шилиндек командазы биле ССРЭ-ниң шилиндек командазы ойнаар. 2-ги болгаш 3-кү оюннар. Финляндиядан дамчыдыр.

ТЫВАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

Воронеж филармониязының **«С УЛЫБКОЙ И ПЕСНЕЙ»** деп эстрада коллективиниң концерти болур.

Киржикчилери: РСФСР-ниң алдарлыг артизи **Любовь АВДЕЕВА**, РСФСР-ниң алдарлыг артизи **Владимир ЩЕЛКАЛИН, Татьяна ТИШКОВА, Владимир ЛЫСИКОВ** (эстрада танцылары), **Инна ХОХЛОВА** (баштактаныышкын, конферанс).

Уран үүл удуртукчузу — РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. ЩЕЛКАЛИН.

Эгелээри — 18.30 болгаш 20.30 шактарда.

Кызылдың медицина училищезинге өөредилге талазыбиле секретарь дарый негеттинып турар. Адреги: Кызыл хөөрайда Кечил-оол кудумчузунун 2 «а» бажың. Медицина училищезиниң телефонары 2-10-28 болгаш 2-41-19.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Ойгаар

Кызылдың агаар станциязының дамчытканын ёзугаар алырга, республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге биче хар чаар. Соңгу-бастыр чүктен хаттың күжү секундада 2—7 метр. Дүне агаарның температуразы 37—42, чамдык черлерге 29—34 градус соор. Хүндүс 29—34, чамдык черлерге 20—25 градус соок болур.

Кызылга чуга булуттаар, хар чагбас. Соңгу-чөөн чүктен хаттың күжү секундада 2—7 метр. Дүне агаарның температуразы 39—41, хүндүс 30—32 градус соок болур.

КИНО

ЯНВАРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чёрный тюльпан» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Витя Глушаков—друг апачей» 10.00, «Ученик лекаря» 11.40, 13.30, 15.00, «Срок давности» 16.30, 18.30, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Королева бензоколонки» 15.00, 18.40, 20.30, «Трое на шоссе» 16.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Смерть среди айсбергов» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сыщик» 17.00, 19.30 шактарда.

Редакциянның адреги: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Теле фоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш үлетпүр кылдыстериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60 культура кылдызының 2-23-54 көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг №2039.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС — 00644.